

Tuuli Hakala

**Kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehityksen tukeminen
varhaiskasvatuksessa**

Kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyö

Syksy 2019

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden laitos

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Tuuli Hakala

Työn nimi: Kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa: Kirjallisuuskatsaus

Ohjaaja: Tiina Tiilikka

Vuosi: 2019

Sivumäärä: 43

Liitteiden lukumäärä: 3

Itsetunnon kehitys alkaa jo hyvin pienessä ja jatkuu koko elämän ajan. Varhaislapsuus on tärkeää aikaa itsetunnon hyvän pohjan luomiselle.

Opinnäytetyön tavoitteena oli löytää tutkittua tietoa siitä, kuinka varhaiskasvatuksessa voidaan tukea kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehitystä. Tutkimus toteutettiin kirjallisuuskatsauksena, jossa oli sovellettu narratiivista sekä systemaattista kirjallisuuskatsausta. Tiedonhakuja tehtiin useaan tietokantaan, muun muassa Jecer-, Journal-, Ebsco- ja kotimaisten yliopistojen tietokantoihin ja tämän lisäksi käytettiin manuaalista hakua. Pitkän hakuprosessin päätteeksi aineistoksi valikoitui kaksi tutkimusta, joista toinen oli kotimainen ja toinen kansainvälinen.

Teoriaosuus opinnäytetyössä koostuu lapsen itsetuntoa käsittelevästä luvusta sekä kehitysvammaisuudesta kertovasta luvusta. Tulosten mukaan kehitysvammaisen lapsen itsetuntoon voidaan vaikuttaa varhaiskasvatuksessa monella tavalla: esimerkiksi kiinnittämällä huomiota päiväkodin toimintakulttuuriin, tukemalla lapsen osallisuutta monipuolisesti, esimerkiksi käytetään tarvittaessa apuvälineitä, sekä huomioimalla jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet. Yläluokiksi kirjallisuuskatsauksessa muodostuivat toimintakulttuuri, kasvattaja, perusturvallinen kasvatusilmapiiri, vuorovaikutus, huomiointi, lapsen yksilöllisyyden tunnistaminen sekä mahdollisuus toiminnalle. Tulosten sekä muun kirjallisuuden pohjalta tuotettiin opas Alavuden varhaiskasvatukseen, kuinka he voisivat tukea kehitysvammaisen lapsen itsetuntoa varhaiskasvatuksessa.

Avainsanat: itsetunto, lapsi, varhaiskasvatus, kehitysvammaisuus, itsetunnon tukeminen, kirjallisuuskatsaus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

School of Health Care and Social Work

Degree programme in Social Services

Bachelor of Social Services

Author/s: Tuuli Hakala

Title of thesis: Supporting the Development of a Disabled Child's Self-Esteem in Early Childhood Education: Literature review

Supervisor(s): Tiina Tiilikka

Year: 2019   Number of pages: 43   Number of appendices: 3

The development of self-esteem begins in the very early age and continues to develop through one's whole life. Early childhood is a very important time in developing a good self-esteem.

The aim of this thesis was to find research information regarding how one can support the development of self-esteem of a disabled child. The thesis was carried out as a literature review – both the narrative and the systematic one. The data was collected from several databases, for example Jecer-, Journal-, Ebsco- and domestic university databases. A manual search was also used. Finally, after a long search, the result was two studies – one domestic and the other international.

The theory part of this thesis contains two topics: the child's self-esteem and the child's disability. The results show there are several ways of affecting the self-esteem of a child in the early childhood education: for instance by paying attention to the kindergarten culture, by supporting the child's participation in versatile ways (for instance by using tools for aid) and by considering every child's individual needs. The topics of the literature review are the operation culture, the pedagogue, the safe rearing atmosphere, the interaction, the observation, the recognition of the child's individuality and the possibility for activities. -With the help of the results and the literature, a guide was made for the early childhood education of Alavus: How to Help a Disabled Child's Self-Esteem in Early Childhood Education.

Keywords: self-esteem, child, early childhood education, disability, supporting the self-esteem, literature review

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
1 JOHDANTO	7
2 ITSETUNTO LAPSUUDESSA	9
2.1 Itsetunnon määrittelyä	9
2.2 Itsetunnon koostumisen peruskahdeksikko.....	10
2.3 Lapsen itsetunnon tukeminen	12
3 KEHITYSVAMMAISUUS.....	15
3.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä	15
3.2 Älyllinen kehitysvammaisuus	16
3.3 Kehitysvamman diagnosointi	18
3.4 Kehitysvammaisuuden syyt.....	19
3.5 Kehitysvammainen lapsi varhaiskasvatuksessa	19
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	23
4.1 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	23
4.2 Tutkimusmenetelmät.....	23
4.3 Aineiston keruu	24
4.4 Aineiston analyysi	29
5 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET	31
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	38
7 POHDINTA	39
7.1 Tulosten tarkastelu.....	39
7.2 Eettisyys ja luotettavuus.....	41
7.3 Jatkotutkimusideat	42
7.4 Ammatillinen kasvu	42
LÄHTEET	44

LIITTEET.....	48
---------------	----

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Vehkalahden (2008) kirjan sisällöstä laadittu käsitekartta.....	21
Kuvio 2: Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapselle.	28
Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	11
Taulukko 2. Esimerkki sisällönanalyysistä.	15
Taulukko 3. Keinot, joilla vaikuttaa kehitysvammaisen lapsen itsetunnon vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa.....	31

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheeksi valitsin kehitysvammaisten lasten itsetunnon kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Kuinka kasvattaja voi omalla toiminnallaan vaikuttaa myönteisesti lapsen itsetuntoon. Me aikuiset emme välttämättä aina huomaakaan käytöksessämme pieniä asioita, joilla voi olla lapsen itsetuntoon vaikutusta, niin myönteistä kuin kielteistäkin. Olen huomannut työelämässä työskennellessäni lasten kanssa, että joidenkin kasvattajien tietämys kehitysvammaisuudesta on ollut vähäistä tai vääristynyttä. Tällöin he eivät välttämättä osaa kohdata ja tukea erityistä tukea tarvitsevaa lasta oikealla tavalla tai riittävästi. Vaikka nyky-yhteiskunnassa suvaitsevaisuus on lisääntynyt ja tietoa on enemmän tarjolla, ennakkoluuloja on silti hyvin paljon valtaväestöstä poikkeavia kohtaan.

Varhaiskasvatuksen perusteissa (2018) kirjoitetaan myönteisen ja kannustavan vuorovaikutuksen tukevan lapsen identiteetin ja itsetunnon kehitystä. Alavuden varhaiskasvatussuunnitelmassa (Alavuden varhaiskasvatussuunnitelma, 2017) kerrotaan, että yhtenä tavoitteena on lapsen itsetunnon vahvistaminen ja lapsuuden vaaliminen. Seinäjoen varhaiskasvatussuunnitelmasta (Meirän vasu, 2017) löytyy viittaus itsetuntoon: kun lapsi löytää omat vahvuutensa ja tuntee ne, se kehittää lapsen tervettä itsetuntoa ja luottamusta elämässä selviämiseen. YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista on artikla, missä veloitetaan sopimusvaltioita tunnustamaan, että henkisesti tai ruumiillisesti vammaisen lapsen tulee saada elää täysipainoista ja hyvää elämää, mikä takaa ihmisarvon, edistää itseluottamusta ja helpottaa lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan. Jokaisen lapsen itsetunnon tervettä kehitystä on tuettava parhaalla mahdollisella tavalla.

Tämä opinnäytetyö ei tuota varsinaisesti uutta tietoa. Tarkoituksena on koota jo tutkittua hajallaan olevaa tietoa yhteen tiiviimmäksi kokonaisuudeksi kirjallisuuskatsauksen avulla. Tietoa kerätään kehitysvammaisuudesta, itsetunnosta ja siitä, kuinka kasvattaja voi toiminnallaan tukea kehitysvammaisen lapsen itsetuntoa ja mitä asioita tulisi huomioida. Kokoan kirjallisuuskatsauksesta saadun tiedon sekä muun kirjallisuuden ja materiaalin pohjalta oppaan, johon kootaan vinkkejä varhaiskasvatuksen ammattilaisille työkaluksi siihen, kuinka kasvattaja voi tukea kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehitystä. Oppaan on tarkoitus olla helposti luet-

tava ja tiivis paketti pääasioista, joita tulee ottaa huomioon kehitysvammaisen lapsen itsetuntoa tukiessa.

Itsetunto ei ole peritty ominaisuus, vaan se kehittyy erilaisten kokemusten kautta (Väestöliitto, 2019). Hyvän itsetunnon omaava ihminen näkee asiat, joissa on hyvä ja tiedostaa myös ne, missä ei ole. Tämän opinnäytetyön toivoisi olevan avuksi kasvattajille siinä, kuinka he voivat opettaa lapsille, etenkin kehitysvammaisille, kuinka hyväksyä itsensä hyvine ja huonoine puolineen. Voi olla haasteellista opettaa lasta hyväksymään myös huonot puolet itsessä. Kasvattajan tulisi korostaa lapselle, että jokainen on hyväksytty sellaisena kuin on. Varmaan monilla on muistissa omalta päiväkotiajaltaan niin hyviä kuin huonoja kommentteja itsestään.

Tämä opinnäytetyö tulee Alavuden varhaiskasvatukselle, ja siitä on tehty hankkeistamista koskeva sopimus. Sieltä tuli idea nimenomaan kehitysvammaisuuden näkökulmaan. Työskenneltyäni koulumaailmassa kehitysvammaisten lasten kanssa useiden lasten puheissa huokuu tyytymättömyys itseään kohtaan. Lapset voivat kertoa olevansa huonoja tai etteivät osaa mitään. Olisi hienoa, jos varhaiskasvatuksessa voisi edistää heidän itsetuntemustaan ja luoda vahvaa perustaa hyvälle itsetunnolle.

Opinnäytetyössäni on aluksi teoriaosuus, jossa kerron itsetunnosta ja kehitysvammaisuudesta. Määrittelen molemmat käsitteet. Kerron myös, mitä itsetunto lapsen kohdalla tarkoittaa sekä kehitysvammaisuuden eriasteista, syistä ja diagnosoinnista. Sitten siirryn osuuteen, jossa kerron kuinka toteutin työni, mikä sen tavoite ja tarkoitus on sekä aineiston keräämisestä ja analysoinnista. Seuraavaksi tulevat kirjallisuuskatsauksen tulokset: mitä vastauksia sain tutkimuskysymyksiini. Kuudes luku sisältää johtopäätökset kirjallisuuskatsauksestani. Pohdinta-otsikon alle tulevat tulosten tarkastelu, eettisyys ja luotettavuus, jatkotutkimusideat sekä ammatillinen kasvu.

2 ITSETUNTO LAPSUUDESSA

Seuraavaksi kerron itsetunnon määrittelystä, itsetunnon koostumisen peruskahdeksikosta sekä lapsen itsetunnon tukemisesta.

2.1 Itsetunnon määrittelyä

Itsetunto koostuu Ahon ja Tarkkosen (1996, 10) mukaan kunkin yksilön oman onnistumisensa arvioinnista, kyvyistä ja hänen omasta arvostaan. Itsetunto monesti ymmärretään siten, että siihen kuuluvat *itsetietoisuus*, mikä tarkoittaa itsensä havaitsemista, *itsetuntemus*, jolloin yksilö ymmärtää omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan sekä *itsearvostus*, mikä tarkoittaa yksilön kokemusta arvostaan. Itsetuntoon sisältyy kyky tuntea oma elämä tärkeänä ja ainutkertaisena, toteaa Keltikangas-Järvinen (2010, 16). Kun henkilöllä on hyvä itsetunto, eivät haasteet eivätkä omien puutteiden havaitseminen aiheuta suunnatonta ahdistusta eikä itsetunto romahda (MIELI, Suomen mielenterveys ry).

Itsetunto syntyy hyväksytyksi tulemisen tunteesta (Hermanson, 2019). Toimittaja Pekkarinen haastatteli (13.2.2013) Jari Sinkkosta, joka kehottaa vanhempia hellimään lapsiaan, sillä lapsen on tunnettava olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Hän muistuttaa, että jokainen lapsi on yksilö, myös itsetunnoltaan. Hän kertoo siitä, kuinka itsetunto ei ole pysyvä, vaan se muuttuu eri ikäkausina ja eri asioiden suhteen. Sinkkonen kirjoittaa kirjassaan (2008, 172), että hyvän itsetunnon perusominaisuus onkin sen vaihtelu. Hän vertaa itsetuntoa vesisäiliöön, jonka pinta nousee ja laskee riippuen siitä, mitä tapahtuu omassa itsessä, ympäristössä sekä niiden välillä. Toisinaan itsetunto voi nousta tai laskea pienistäkin asioista. Paljon riippuu siitä, kuinka puhumme itse itsellemme. Ihmisten erilaiset elämäntilanteet ja kokemukset muokkaavat itsetuntoa kuten myös eri kehitysvaiheet, varhaislapsuudessa uhmaikä ja myöhemmin murrosikä (Sinkkonen, 2008, 182–184). Itsetunto lapsella ei ole pysyvä ominaisuus, vaikka siihen temperamentti vaikuttaakin. Temperamentilla tarkoitetaan käyttäytymispiirteitä, jotka ovat ihmiselle tyypillisiä, Keltikangas-Järvinen toteaa (2004, 39). Se on synnynnäinen ja usein selittää, miksi ihmiset käyttäytyvät samassa tilanteessa niin eri tavalla keskenään. Esimerkiksi rauhalliset

ja sopeutuvat lapset eivät kehityskriiseissäkään välttämättä hermostu, kun taas äkkipikaiset ja intensiiviset lapset voivat reagoida voimakkaastikin.

Itsetunto ja minäkuva voivat mennä joskus sekaisin. Aho ja Heino (2000, 3-4) kirjoittavan Borban ja Reasonerin itsetuntoteorioista, joissa itsetunto ajatellaan olevan minäkuvan affektiivinen eli tunnevaltainen puoli. Molempiin liittyy kognitiivinen ja affektiivinen osa, mutta itsetunnossa tunnevaltainen osuus on painottuneempi, kun taas minäkuvassa painottuu kognitiivinen osuus. Itsetuntoon liittyy vahvasti itsensä havainnoin lisäksi se, kuinka muut hänet näkevät. Tämän teorian mukaan itsetunto jakautuu viiteen osa-alueeseen: perusturvallisuuteen, itsensä tiedostamiseen, liittymiseen, tehtävätietoisuuteen sekä pätevyyden tunteeseen. Nämä osa-alueet ovat osittain päällekkäisiä, ja siksi niitä voidaan yhtäaikaisesti kehittää.

Itsetunto ei ole sitä, että näkee itsensä parempana kuin muut tai ylenpalttisen myönteisessä mielessä (MIELI). Joskus henkilöä, joka tuo itseään esille ja haluaa olla ryhmän keskipisteenä, voidaan pitää hyvän itsetunnon omaavana. Monesti asia ei näin ole, vaan henkilö tuo itseään esille huonon itsetunnon johdosta, kirjoittavat Aho ym. (1999, 86). Itsetunnon heikko ihminen voi myös vetäytyä ja olla hiljainen, sillä hän ei joko uskalla tai ei osaa tehdä aloitetta muita ihmisiä kohtaan. Vaikka vanhemmat ja muut läheiset aikuiset kuinka yrittäisivät suojella lasta ja tukea hänen itsetuntoaan, se ei aina riitä (Juusola, 2017, 146). Ikätoverit saattavat esimerkiksi kiusata, mikä jättää jäljen kehittyvään itsetuntoon ja voi vaikuttaa pitkällekin elämässä.

2.2 Itsetunnon koostumisen peruskahdeksikko

Itsetunto koostuu peruskahdeksikosta. Tähän kahdeksikkoon kuuluvat näkemys omasta merkityksestä, käsitys omasta kehosta, oman reviirin rajat, käsitys ympäristön turvallisuudesta, mielikuva sukupuoliroolista, käsitys seksuaalisuudesta, käsitys aggressiosta ja mielikuva omasta elämänkaaresta. Lapsen on hankala itse nähdä omaa merkitystään, joten aikuisten on sanoitettava ja teoillaan osoitettava se lapselle. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän teoilla on merkitystä (Cacciatore ym., 2008, 148–149).

Lapselle merkityksellistä on oman kehon toimivuus - ei niinkään se, kuinka paljon sitä kehutaan (2008, 174–175). Kun hänen kehonsa toimii ja siinä on hyvä olla, se kelpaa hyvin lapselle. Jos aikuiset kurittavat lasta fyysisesti tai lapsen keho oireilee esimerkiksi sairauden johdosta, voi lapsi miettiä, miksi hänen kehonsa ei ole hyvä, kun sitä satutetaan tai se on jatkuvasti kipeä. Kuten muillakin eläimillä myös ihmisillä hyvä kosketus vaikuttaa myöhempään elämään myönteisesti. Kehoitsetunto kasvaa, sillä hyväksyvistä kosketuksesta, esimerkiksi silittelystä tai peuhupainista, aivojen turvallisuus-, tasapainoisuus- ja hyvinvointialueet saavat myönteisen viestin. Sinkkonen (2008, 174) toteaa, että itsetunnon varhaisimmat juuret ovat nimenomaan ruumiillisia: miten hyväksi tai huonoksi oma keho koetaan.

Omaan reviiriin kuuluu pienellä lapsella aluksi hänen kehonsa. Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä enemmän hänellä tulee olla oikeutta omaan reviiriin, mutta lapsen asioiden, tilanteiden sekä paikkojen hallinta alkaa omasta kehosta. Lapsella tulee olla kokemus siitä, että hän voi ottaa turvallisesti etäisyyttä muista ja palata takaisin niin halutessaan. Vähitellen lapsen reviiri laajenee oman sängyn kautta koko huoneeksi. Monille lapsille on tärkeä tunnelelu (2008, 199), joka tuo tukea ja turvaa. Sitä voi halata, kun kaipaa hellyyttä, sitä voi nuhdella itsensä sijaan, ja se tuo lohtua uusissa tilanteissa, kuten päiväkotiin mentäessä. (Cacciatore ym. 2008, 196–197)

Lapsi tarkkailee ympäristöään. Olisi tärkeää, että hän voisi tuntea sen turvalliseksi. Jos aikuinen käyttäytyy epäjohdonmukaisesti ja uhkaavasti, esimerkiksi päihtyneessä tilassa, lapsen on oltava jatkuvasti valppaana ja arvioitava tilannetta. Se tekee elämästä hyvin stressaavaa ja turvatonta. Hän saattaa ottaa erilaisia rooleja, jotka eivät kuulu lapsuuteen, esimerkiksi ryhtyy huolehtimaan muista. Lapsen kanssa tulisi myös puhua esimerkiksi uutisissa näkyvistä rankoista aiheista, mitkä saattavat pelottaa lasta ja aiheuttaa turvattomuuden tunnetta ympäristöstä. (Cacciatore ym., 2008, 213–214).

Lapsi oppii jo lapsuudessaan sukupuolirooleista. Hän voi tiedustella usein, voiko nainen tehdä sitä ja entä voiko mies tehdä tätä. Kotona lapset usein samaistuvat samaa sukupuolta olevaan vanhempaansa ja matkivat tätä. Toisinaan lapset määrittelevät hyvinkin tiukasti sen, mikä asia kuuluu tytöille ja mikä pojille. Lapsen kanssa on hyvä keskustella aiheesta avarakatseisesti. Sukupuoli-itsetunto muo-

dostuu siitä, kuinka lapsi oppii näkemään sukupuolensa. Sen hän oppii usein vanhempiensa kautta. Aikuisten onkin hyvä miettiä, millaisia ilmaisuja käyttää omasta ja vastakkaisesta sukupuolesta. (Cacciatore ym., 2008, 222–224).

Vanhemmiltaan lapsi oppii osoittamaan hellyyttä ja kuinka toisten lähellä ollaan. Seksuaalisuus on jokaisen sisäinen ja luonnollinen ominaisuus, ja se koostuu järjestä, tunteesta ja biologiasta. Seksuaalisuus kehittyy läpi elämän, ja pienet lapset osoittavat sitä nauttimalla esimerkiksi kehostaan ja läheisyydestä. Jos lapsi ei saa hellyyttä vanhemmiltaan, on hänen vaikea oppia sitä myöhemmin. (Cacciatore ym., 2008, 227–229).

Lapsen suuttumiseen ja aggressiiviseen käytökseen vaikuttavat hänen temperamenttinsa, tietyt ikävaiheet, kuten uhmaikä, sekä monet muutkin asiat hänen arjessaan. Lapsen tulee saada olla kiukkuinen ja harjoitella omien tunteidensa hallintaa, mutta aikuisen on hyvä olla siinä tukena ja johdatella tilannetta, jottei tilanne ajaudu väkivaltaiseksi. Lapsen käsitys oikeasta ja väärästä on hyvin pitkälti opittua. Lapsen halu olla mieliksi sekä seurausten pelko saavat lapsen käyttäytymään usein hyvin. Monille lapsille häviäminen voi olla hyvin vaikeaa (2008, 241). Ennen kisaamista, olisi aikuisen hyvä muistuttaa, ettei lapsen arvo ja hänen hyvyys määrity voittaako vai häviääkö hän. (Cacciatore ym., 2008, 235–236).

Yleensä lapset ovat kiinnostuneita kuulemaan omasta elämästään tarinoita. Vanhempien on hyvä kiinnittää huomiota siihen, että jokaisesta lapsesta on koottu tämän lapsuudesta aineistoa. Monesti ensimmäisestä ja toisesta lapsesta löytyy kirjoista merkintöjä ja kuvia, mutta kolmas lapsi saattaa niin sanotusti unohtua. (Cacciatore ym., 2008, 246–247).

2.3 Lapsen itsetunnon tukeminen

Lapselle tärkeät aikuiset voivat tukea itsetunnon kehitystä antamalla lapselle rakkautta, huolenpitoa ja hyväksyntää (MIELI). Lapsi tulisi nähdä ja huomata kokonaisvaltaisena ihmisenä eikä pelkkänä kohteena, joka määritellään hänen ominaisuuksiensa mukaan, toteaa Vehkalahti (2007, 12–13).

Lapsi ottaa usein aikuisista mallia. Vehkalahti (2007, 40) muistuttaa, että lapsen terveen itsetunnon kehityksessä on tärkeää, että aikuinen luottaa, arvostaa ja uskoo itseensä. Lapsen on helpompi ottaa mallia ja kunnioittaa aikuista, joka viihtyy omana itsenään ja jonka sanoihin voi luottaa.

Sinkkonen (2008, 174) huomauttaa, että peruslähtökohtana lapsen itsetunnon tukemiseen on se, kuinka aikuiset huomioivat lasta ei-kielellisesti. Sinkkosen mukaan alussa on keho ja vain vähän mieltä. Ei-kielellisiin vuorovaikutuksiin kuuluvat koskettaminen, katseet, äänensävy, asennot ja lihasjännitys sekä se, kuinka hyvin nämä osa-alueet ovat keskenään synkronoitu. Vaikka ei-kielelliset vuorovaikutustavat ovat ehdottoman tärkeitä vauvoille ja taaperoille, ne ovat tärkeitä myös vanhemmille lapsille, sillä se aiheuttaa ristiriitaa, jos sanat eivät vastaa eleitä ja ilmeitä.

Mannerheimin lastensuojeluliiton sivuilla (2017) on vinkkilista, kuinka lapsen itsetuntoa voi tukea arjessa. Ensimmäiseksi kehoitetaan tutustumaan lapseen ja huomioimaan hänen temperamenttinsa. Lasta tulee myös arvostaa, ja häntä tulee kuunnella ja nähdä. Liika suojeleminen on pahasta, sillä hänen tulee oppia sietämään pettymyksiä. Se kasvattaa lapsen kykyä luottaa siihen, että hän pärjää. Lasta tulee kehua ja kannustaa. Sinkkonen (2008, 179) muistuttaa, että lasta on hyvä kannustaa - mutta aiheesta. Jos lasta kehuu jokaisesta hänen tekemästään asiasta yltiöpäisesti, se muuttuu automaatioksi ja lapsi ei välttämättä enää yritä aina parastaan, sillä vähemmälläkin saa kehut. Lapselle on myös hyvä antaa ikätasoon nähden sopivia tehtäviä Kun lapsi ottaa vastuuta ja onnistuu, siitä tulee hyvä olo. Tunteiden hallintaa ja niistä puhumista kannattaa harjoitella lapsen kanssa. On kerrottava, että kaikki tunteet ovat sallittuja, mutta käytökseen täytyy kyetä vaikuttamaan, eikä esimerkiksi suutuspäissään saa lyödä ketään. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017).

Toisiaan voi olla vaarana, että päiväkodissa kasvattajilla ei ole joko aikaa tai he eivät osaa huomioida rutinoituneen työn keskellä lasten itsetuntoon liittyviä asioita, kirjoittaa Koivisto (2003, 13). Vehkalahti (2007, 13) muistuttaa, että vaarana on myös se, että kasvattajalla on tietynlaisia ennakkoluuloja tai ennakkotietoja lapsista, jotka saattavat ohjata hänen käytöstään lasta kohtaa. Näitä tietoja hän saattaa saada muilta kasvattajilta tai vanhemmilta. Kasvattajan tulisi tutustua itse lapseen

ja luoda kuva hänestä. Vehkalahti on saanut itse palautetta esimerkiksi ms-tautia sairastavilta ja cp-vammaisilta, että he haluaisivat, ettei ohjaaja keskittyisi heidän rajoituksiinsa, vaan kohtelisi heitä kuten muitakin ihmisiä huomioiden tietyt rajoitteet.

Vehkalahti (2007) on kirjoittanut kirjan, missä on vinkkejä ja toimintatapoja lapsen itsetunnon kasvattamiseksi (Kuvio 1).

Kuvio 1. Vehkalahden (2008) kirjan sisällöstä laadittu käsitekartta.

3 KEHITYSVAMMAISUUS

Tässä luvussa kerron, kuinka kehitysvammaisuus määritellään, miten älyllinen kehitysvammaisuus luokitellaan, kehitysvammaisuuden diagnosoinnista ja syistä, mitkä ovat voineet johtaa kehitysvammaan. Lopuksi kerron kehitysvammaisesta lapsesta varhaiskasvatuksessa.

3.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä

Niin lapselle kuin hänen perheelleen on tärkeää tuntea syyt kehitysvammaisuuden syntyyn, toteavat Koskentausta ja Westerinen (2016, 749). Heinämäki (2000, 104–105) muistuttaa, että kehitysvammaisen lapsen on hyvä ymmärtää omat mahdollisuutensa, mutta myös rajoitteensa, jotka liittyvät hänen vammaisuuteensa. Mutta asiaa ei saa korostaa liiaksi, jottei lapsi näe itseään sen kautta. Aikuisen asenne ohjaa lasten käsitystä niin kotona kuin vertaistensa keskuudessa.

WHO:n (World Health Organization) julkaisussa (2012, 7) muistutetaan, että lapsen kehitysviiveen tunnistaminen on tärkeää. Harvoin lapsi näkee itseään kehitysvammaisena. Tästä syystä lapsia ei saa leimata heidän terveystilansa termeillä, vaan he ovat ensisijaisesti lapsia ja he haluavat osallistua normaaliin arkeen perheensä ja vertaisryhmänsä kanssa.

Määriteltäessä kehitysvammaisuutta, voidaan sitä lähestyä monelta kantilta, kuten toimintakyvyn tai lääketieteen näkökulmasta. Malm, Matero, Repo ja Talvela (2006, 165) kirjoittavat kehitysvammaisuuden tarkoittavan ymmärtämis- ja käsittelykyvyn alueella olevaa vammaa. Se aiheuttaa uusien asioiden oppimisessa ja käsitteellisessä ajattelussa vaikeuksia. Monesti kehitysvammaisuuden kuvaamiseen on käytetty älykkyydosamäärän mittaamista, mutta se on vain osa ihmisen persoonallisuutta. Storvik-Sydänmaa, Talvensaari, Kaisvuori ja Uotila (2012, 224) kertovat, että kehitysvammaisen henkilön kehitys tai henkinen toiminta on joko estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehityksessä saadun vamman, vian tai sairauden vuoksi.

Kehitysvammajärjestön AAMR:n (the American Association for Mentally Retarded) määritelmä on toiminnallisempi kuin myöhemmin mainitussa ICD-10:n (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems) määritelmässä. AAMR:n määritelmässä kehitysvammaisuus viittaa henkilön vallitsevan toimintakyvyn oleellisiin rajoituksiin ja ilmenee ennen 18 vuoden ikää. Siihen kuuluu keskimääräistä heikompi älyllinen toimintakyky sekä rajoituksia kahdella tai useammalla osa-alueella seuraavista: kommunikaatiossa, omatoimisuudessa, sosiaalisissa taidoissa, yhteisössä liikkumisessa, terveydessä ja turvallisuudessa, itsesäätelyssä, kodinhoidossa, kirjallisissa taidoissa, vapaa-ajalla ja työssä. AAMR:n määrittelyssä ratkaisevana tekijänä ovat edellytykset, ympäristö ja toimintakyky. Kun kehitysvammaista henkilöä tuetaan ja kuntoutetaan, voidaan hänen itsenäistä selviytymistään tukea. Kehitysvammaisuutta ei pidetä täysin pysyvänä olotilana, vaan siihen uskotaan voitavan vaikuttaa ympäristöä muokkaamalla ja tukitoimilla. (Malm ym. 2006, 165–166).

ICF-luokituksen (International Classification of Functioning, Disability and Health) avulla määritellään toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden mittaamista. Se jakaa toimintakyvyn neljään eri osa-alueeseen: kehontoimintoihin, ruumiin rakenteeseen, suorituksiin ja osallistumiseen sekä ympäristötekijöihin. Tämä luokitus on tarkka ja monipuolinen kuvaus toimintakyvystä, sillä siinä on pääkohtien alla useampia alaluokkia. (Verner, 2016).

Laki kehitysvammaisen erityishuollosta määrittelee sen piiriin kuuluvat henkilöt siten, että erityishuoltoa voidaan antaa henkilölle, jonka henkinen toiminta tai kehitys on jollain tavalla estynyt, häiriintynyt synnynnäisen tai synnytyksessä saadun sairauden tai vamman vuoksi, jos tämä henkilö ei saa jonkun muun lain nojalla tarvitsemiaan palveluja. (L 23.6.1977/519, 1 luku, 1 §)

3.2 Älyllinen kehitysvammaisuus

Älyllisessä kehitysvammaisuudessa on kyse älyllisten ja adaptiivisten eli sopeutumiseen liittyvien taitojen sekä ympäristön vaatimusten välisestä vuorovaikutuksesta, kirjoittavat Malm ym. (2006, 165). Se on yksi kehitysvammaisuuden muoto, jota ei voida todeta ihmisestä ulkoisesti, sillä se johtuu hermoston kehityshäiriöstä, jois-

ta tärkeimpiä ovat aivojen kehityshäiriöt (Kaski, Manninen ja Pihko, 2012, 16–17). Termi on Maailman terveysjärjestön WHO:n valitsema. WHO:n ICD-10-tautiluokituksessa määritellään älyllinen kehitysvammaisuus tilana, jossa henkilön henkinen suorituskyky on epätäydellinen tai sen kehitys on estynyt, kirjoittaa Kaski ym. (2012, 16). Erityisesti vajavaisiksi muodostuvat kehitysiässä ilmaantuvat taidot: yleiseen henkiseen suorituskykyyn vaikuttavat kognitiiviset, motoriset, sosiaaliset ja kielelliset taidot. Älyllinen kehitysvammaisuus on mahdollista esiintyä niin yksin kuin minkä tahansa fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa.

AAIDD (American Academy of Implant Dentistry) esittämässä mallissa älyllinen kehitysvammaisuus on perustaltaan toiminnallinen. Sen määrittelyssä ratkaisevat tekijät ovat edellytykset, ympäristö ja toimintakyky. AAIDD määrittelee kehitysvammaisuuden siten, että se tarkoittaa tämänhetkisen toimintakyvyn rajoitusta, ja sille on ominaista keskimääräistä heikompi älyllinen suorituskyky. Siihen liittyy samaan aikaan rajoituksia kahdessa tai useammassa seuraavista adaptiivisista taidoista: itsestä huolehtiminen, kommunikaatio, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, kotona asuminen, terveys ja turvallisuus, itsehallinta, oppimiskyky, vapaa-aika ja työ, jotka ovat yksilöllisesti sovellettavissa. (Kaski ym., 2012, 16).

Etenkin älyllistä kehitysvammaisuutta on tarve luokitella, jotta nähdään, mikä osaamattomuus johtuu yksilön vammaisuudesta ja mikä taas muista seikoista. Älyllinen kehitysvammaisuus jaetaan lieviin, keskiasteisiin, vaikeisiin ja syviin älyllisiin kehitysvammaisuuksiin. (Kaski 2004, 180–181) .

Lievä älyllinen kehitysvammaisuus. Lievään älylliseen kehitysvammaan kuuluu muun muassa oppimisvaikeuksia koulussa. Henkilökohtaisissa toiminnoissaan hän kykenee toimimaan omatoimisesti ja asuu joko itsenäisesti tai hieman tuettuna. Sosiaalisten suhteiden ylläpito onnistuu, mutta hän on helposti johdateltavissa. Tästä voi seurata hyväksikäyttöä. Jos hän on jäänyt vaille diagnoosia lievästä älyllisestä kehitysvammaisuudesta kehitys- tai kouluiässä, se saattaa olla myöhemmin taustalla psyykkisessä sairastumisessa tai psykososiaalisissa umpikujatilanteissa (Kaski ym., 2012, 19).

Keskiasteinen älyllinen kehitysvammaisuus. Keskiasteisessa älyllisessä kehitysvammaisuudessa lapselle on aiheutunut merkittäviä viiveitä. Koulussa lapset

tarvitsevat erityisopetusta, mutta he voivat saavuttaa jonkinasteisen riippumattomuuden itsensä hoidossa sekä kommunikoinnissa. Yleensä he selviävät joko itsenäisesti tai lähes itsenäisesti päivittäisissä toimissaan (Kaski ym. 2012, 19–20).

Vaikea älyllinen kehitysvamma. Vaikea älyllinen kehitysvammaisuus johtaa jatkuvaan tuen ja ohjauksen tarpeeseen. He ovat hyvin riippuvaisia muista henkilöistä, mutta hyvän kuntoutuksen avulla he voivat selviytyä melko itsenäisesti henkilökohtaisista toiminnoista. (Kaski ym. 2012, 20–21).

Syvä älyllinen kehitysvamma. Syvässä älyllisessä kehitysvammaisuudessa henkilö on täysin riippuvainen muista ja kokonaisvaltaisesta hoivasta. Ongelmia on paljon esimerkiksi kommunikoinnissa ja liikkumisessa, eivätkä he kykene huolehtimaan henkilökohtaisista asioistaan. Päivittäisten asioiden opettelu sekä liikunnalliset ja kommunikaatioon liittyvät perusvalmiudet ovat hänelle opetettavien asioiden pääasia. (Kaski ym. 2012, 21).

3.3 Kehitysvamman diagnosointi

Epäily lapsen kehitysvammaisuudesta nousee useimmissa tapauksissa ensimmäisten elinvuosien aikana. Jos kehitysvamma on vaikea, se voidaan tunnistaa usein jo ensimmäisen elinvuoden aikana, mutta lievien poikkeavuuksien tunnistaminen voi onnistua vasta kouluun mentäessä. Jotkin kehityshäiriöt voidaan todeta jo raskausaikana, kuten periytyvät sairaudet. (Kaski ym. 2012, 25)

Diagnosointi vie yleensä aikaa ja se on monivaiheinen prosessi, toteaa Määttänen (2017). Lääketieteen näkökulmasta osa diagnooseista on helpompi ja osa taas haastavampi tehdä. Mitä lievemmästä vammasta on kyse, sitä enemmän siihen kuuluu epävarmuutta ja tulkittamista. Diagnosointiin kuuluu aina moniammatillinen työryhmä. Kehitysvammadiagnoosin perusta on psykologinen arvio, mutta siihen kuuluu myös syydiagnoosi, johon kuuluu biologisten ja neurologisten taustojen selvittäminen.

3.4 Kehitysvammaisuuden syyt

Aaltonen ja Arvio (2011, 39) toteavat, että syyt kehitysvammaisuuteen voidaan jakaa karkeasti neljään pääluokkaan. Ne ovat geneettiset sairaudet ja oireyhtymät, kehityksen aikaiset vahingoittavien tapahtumien seuraukset tai jälkitilat, tuntemattomasta syystä johtuvat kehitysvammat sekä monitekijäiset kehitysvammat, joiden aiheuttajia ovat yleensä perimä tai ympäristötekijät. Merkittävimpiä ajankohtia kehitysvamman syntyyn ovat hedelmöitys, sikiöaika sekä varhaislapsuus.

Malm ym. (2006, 167) jakavat kehitysvammaisuuden syyt kolmeen osaan, jotka ovat pre-, peri- ja postnataaliset syyt. Prenataaliset syyt liittyvät ennen syntymää tapahtuviin häiriöihin kehityksessä. Niitä ovat kromosomimuutokset, sukupuoli-kromosomien häiriöt, periytyvät sairaudet, tuntemattomista syistä johtuvat sairaudet sekä erilaiset sikiökauden sairaudet. Esimerkiksi Downin oireyhtymä, fragiili X – oireyhtymä ja mikrokefalia kuuluvat prenataalisiin syihin. Noin puolet kehitysvammaisista kuuluu tähän ryhmään.

Perinataaliset syyt ovat yhteydessä synnytykseen ja noin kuukauden aikana syntymän jälkeen tuleviin vammoihin. Kehitysvammaisuus liittyy näihin noin 12 %:lla. Esimerkkejä näistä syistä ovat hapen puute sikiöllä, raskausmyrkytys ja keskoisuus. (Malm ym. 2006, 167, 175).

Postnataalisia, eli syntymän jälkeisiä, syitä kehitysvammaisuuteen on 8 % tapauksista. Tärkeimpiä tämän ryhmän syistä ovat keskushermoston infektiot - aivokalvon tulehdukset ja aivotulehdukset. Muita syitä ovat esimerkiksi lapsuusiän tapaturmat ja lapsuusiän psykoosit (Malm ym. 2006, 167, 173–174).

3.5 Kehitysvammainen lapsi varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslaissa varhaiskasvatus määritellään lapsen suunnitelmallisella ja tavoitteellisella kasvatuksella, opetuksella ja hoidolla muodostuvaa kokonaisuutta. Siinä painottuu erityisesti pedagogiikka. (L 540/2018 Varhaiskasvatuslaki).

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää hyvinvointia (Opetushallitus, 2019). Sitä voi järjestää päiväkodit,

perhepäivähoidot tai avoimet varhaiskasvatustoimet. Varhaiskasvatussuunnitelma tehdään jokaiselle lapselle yhteistyössä kodin kanssa. Tämän suunnitelman avulla asetetaan tavoitteita yhteiselle toiminnalle ja sovitaan, kuinka kunkin lapsen oppimista, hyvinvointia ja yksilöllistä kehitystä tuetaan suunnitelmallisesti. Suunnitelmassa tulee huomioida tuen tarve, jos lapsella on tarvetta siihen. (Varhaiskasvatuksen perusteet, 2018, 5-6). Esikouluikäisille tehdään taas oppimissuunnitelma. Toisinaan kehitysvammaiset lapset voivat olla päivähoidossa myös kuntoutuksellisista syistä (Verner, 2016).

Kun lapselle on tarve määritellä erityisen tuen tarve, se on tehtävä tarpeeksi laajasti, jottei lasta lokeroida valmiisiin luokkiin, Alijoki ja Pihlaja toteavat (2017, 265). Myöskään kehitystä eikä oppimista saa normittaa liian tiukoiksi, sillä aina tulee huomioida se, kuinka lapsen oppimisen sekä kehityksen valmiudet kohtaavat suhteessa ympäristön mahdollisuuksiin. Kun lapsilla on todettu tuen tarve, aloitetaan varhaiskasvatuksessa varhainen tuki, jonka perustana on ennaltaehkäisy, ilmenee Seinäjoen kaupungin Varhaiserityiskasvatuksen linjauksista (2012, 4). Tällöin lapsen kasvun ja kehityksen riskitekijöitä kartoitetaan ja toimitaan niiden mukaan ennaltaehkäisevästi. Erityispedagoginen tieto ja osaaminen ohjaavat päivittäistä toimintaa, ja huomiota täytyy tällöin kiinnittää menetelmien, ympäristön ratkaisujen ja aikuisten toiminnan muokkaamiseen sekä ammatilliseen kehittymiseen. Kuten Heinämäen (2005, 10) kaaviosta näkee (Kuvio 2): kun erityisen tuen tarve lisääntyy, kasvavat myös muut tukipalvelut, jolloin lapsen tueksi tarvitaan moniammatillista yhteistyötä.

Kuvio 2: Varhaista tukea lapselle. Heinämäki, L. 2005.

Lasten oikeuksien sopimuksessa on linjattu, ettei lasta saa erotella tai syrjiä hänen minkään ominaisuutensa johdosta. Tämä on yksi syy siihen, miksi varhaiskasvatukseen on otettu mukaan inklusion periaatteita. Inklusiota on hanakala määrittellä sanatarkasti, mutta siihen sisältyy tietyt arvot, joita toteutetaan käytännössä (Viitala, 2018, 52). Näitä arvoja ovat ihmisten tasa-arvo, yhtäläiset oikeudet ja yhdenvertaisuus. Muita arvoja, jotka siihen liitetään, ovat myötätunto, huolenpito, rakkaus, luottamus, rehellisyys, rauhanomaisuus, ilo, rohkeus ja toiveikkuus. Kehtään ei syrjitä, ja moninaisuus on hyväksyttyä. Aiemmin on inklusion sijaan puhuttu integraatiosta (Viitala, 2018, 55). Nämä kaksi eivät ole sama asia, sillä integraatio tarkoittaa sitä, että tukea tarvitseva lapsi on tuotu kuin ulkoapäin tavallisen varhaiskasvatuksen piiriin. Inklusiossa taas varhaiskasvatus on yhteistä kaikille, ja jokaisen lapsen tarvitsevat tukitoimet tuodaan päiväkotiryhmään.

YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista (2015, 26–27) seitsemännessä artiklassa puhutaan vammaisista lapsista. Siellä kehoitetaan, että on toteutettava kaikki tarvittavat toimet, jotta voidaan varmistaa, että vammaiset lapset voivat nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista yhdenvertaisesti ja täysimääräisesti muiden lasten kanssa. Tarvittaessa siis järjestetään tukitoimia päiväkotiin, että muun muassa tämä toteutuisi. Lapsi voi olla useamman lapsen paikalla, jolloin ryhmässä on vähemmän lapsia, tai ryhmään voi tulla avustaja ja henkilökunta voi saada koulutusta (Verner, 2016). Tutkimus osuudessa on

enemmän erilaisista menetelmistä, jolla kehitysvammaista lasta voidaan tukea päiväkodissa ja sitä kautta hänen itsetuntoaan.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

4.1 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyöni tavoite on koota tietoa, kuinka varhaiskasvatuksessa voidaan tukea kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehitystä. Tarkoitukseni on kuvata erilaisia tekniikoita ja sitä, mitä tulisi ottaa huomioon, että itsetunnon tukeminen kehitysvammaisten lasten kohdalla toteutuu.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

Mitä on kehitysvammaisen lapsen itsetunto?

Kuinka kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehitystä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa?

4.2 Tutkimusmenetelmät

Kirjallisuuskatsauksia on erityyppisiä erilaisiin tarkoituksiin, kertoo Suhonen ym. (2016, 8). Yleensä ne jaetaan kolmeen päätyyppiin: narratiiviset katsaukset eli kuvailevat, systemaattiset kirjallisuuskatsaukset ja meta-analyysi (laadullinen ja määrällinen). Opinnäytetyöni on suurimmalta osin narratiivinen kirjallisuuskatsaus, mutta siinä sovelletaan myös systemaattista kirjallisuuskatsausta.

Hirsijärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009,121) mukaan kirjallisuuskatsauksen avulla löydetään tietoa siitä, kuinka paljon tutkimustietoa on olemassa tutkitusta aiheesta sekä millaisista näkökulmista aiheesta on tutkittu ja minkälaisin menetelmin. Tarkoitus on käyttää valmista aineistoa.

Suhonen ym. (2016, 9) kertovat narratiivisen kirjallisuuskatsauksen pyrkivän kuvailemaan viimeaikaisia tutkimuksia tietystä aihealueesta. Monesti tässä kirjallisuuskatsauksen tyypissä kysymyksen asettelu on laaja, mutta laajuus voi vaihdella ja voi sisältää erilaisia rajauksia. Tämä katsaustyyppi saattaa sisältää heikkouksia

esimerkiksi materiaalin luotettavuudessa ja laadussa. Omassa opinnäytetyössäni kiinnitin kuitenkin tähän asiaan huomiota, enkä valinnut epäluotettavilta vaikuttavia tutkimuksia mukaan.

Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa pyritään etsimään tarkkaan kysymyksen vastaus. Siinä yhdistellään useita tutkimuksia ja laaditaan olennaisimmat tiedot tiivistelmäksi. (Suhonen ym. 2016, 14.) Opinnäytetyössäni systemaattisen kirjallisuuskatsauksen piirteitä on nimenomaan tutkimuskysymyksen tarkemmassa rajauksessa.

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus on kirjallisuusperusteinen, ja sen täytyy sisältää kirjoitetusta myös pohdintaosuus, kirjoittaa Kangasniemi ym. (2013, 297.) Kirjallisuuskatsauksessa on viisi vaihetta, jotka ovat katsauksen tarkoituksen ja tutkimusongelman määrittäminen, kirjallisuushaku ja aineiston valinta, tutkimuksen arviointi, aineiston analyysi ja synteesi sekä raportointi. Aluksi valitaan käsitteet, kohdejoukko ja työn näkökulma. Tutkimusongelman ei kannata olla liian keskittynyt eikä myöskään liian laaja. Seuraava vaihe on kirjallisuuden etsiminen sekä aineiston valinta. Täytyy miettiä, millä tavoin rajaa hakua ja millaisia hakusanoja käytetään. Esimerkiksi rajaavina tekijöinä voivat olla aineiston julkaisuvuosi tai kieli. Kolmanneksi arvioidaan tutkimuksia. Tarkoituksena on selvittää saadun tiedon kattavuutta sekä verrata sitä tutkimusongelmaan ja –kysymyksiin. Tämän jälkeen aineistoa analysoidaan ja tuodaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto yhteen eli tehdään synteesi. Viimeisenä tulee raportointi, johon sisältyy mm. tiivistelmä, tutkimuskysymykset, hakuprosessi, katsauksen tulokset, pohdinta ja johtopäätökset. (Stolt ym. 2015, 25–30.)

4.3 Aineiston keruu

Kun aineistoa lähdetään keräämään, on valittava tietokannat. Niitä on hyvä olla useampi, jotta tietoa aiheesta löytyisi mahdollisimman kattavasti. Tietokantojen valintaan vaikuttavat työn aihe sekä tyyli. (Lehtiö ja Johansson, 42). Tietokannoiksi valikoituivat Jecer, Journal, Ebsco, Sage Journals, Emerald Premier, Arto, Google Scholar, Finna, TamPub, Jyx, Helda, Lauda ja utuPub. Näistä tietokannoista osa on suomalaisia ja osa kansainvälisiä. Hakuja tehtiin suomen- ja eng-

lanninkielisillä sanoilla ja sanapareilla. Tämän lisäksi hain manuaalisesti tietoa aiheesta sivuavien tutkimusten lähdeluetteloista sekä kasvatustieteellisistä lehdistä.

Tein hakusuunnitelman tiedonhakuja varten. Ensin tein alustavia hakuja eri tietokannoista ja selvittelin, millä hakusanoilla ja hakusanapareilla saisi mahdollisesti parhaimpia tuloksia. Lopuksi muodostui hakusanoja ja hakusanapareja, joita käytin kotimaisissa ja kansainvälisissä tietokannoissa. Tämä hakuprosessi on hyvä kuvata mahdollisimman tarkasti, jotta sen voi myöhemmin uusida, kirjoittavat Niela-Vilén ja Hamari (2016, 27). Tämä osuus vei opinnäytetyössäni eniten aikaa, sillä jouduin useaan kertaan hiomaan hakusanoja ja hakusanapareja. Hakujen aikana-kin sanoja täytyi muokata, ja tehdä hakuja samoilla hakusanapareilla jo tutkituille tietokannoille. Lopuksi päädyin tiettyihin hakusanoihin ja hakusanapareihin, joilla sain parhaimmat tulokset.

Aineiston hakua helpottaa selkeät ja kattavat mukaanotto- ja poissulkukriteerit. Ne vähentävät riskiä virheellisen tai puutteellisen tiedon päätymistä katsaukseen. Nämä kriteerit ohjaavat valintaa aluksi otsikon perusteella, sitten tiivistelmän ja lopuksi koko tekstin perusteella. (Niela-Vilén ym. 2016, 26–27.) Taulukossa 1 näkyvät valitsemani mukaanotto- ja poissulkukriteerit koskien tätä opinnäytetyötä.

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vastaa tutkimuskysymykseen	Ei vastaa tutkimuskysymykseen
Käsittelee lasten itsetunnon tukemiseen vaikuttavia tekijöitä	Ei käsittele lasten itsetunnon tukemiseen vaikuttavia tekijöitä
Ikäryhmänä varhaiskasvatusikäiset lapset	Ikäryhmänä eivät ole varhaiskasvatusikäiset lapset
Julkaistu vuonna 2004 tai sen jälkeen	Julkaistu ennen vuotta 2004
Saatavilla koko teksti ja tiivistelmä	Koko tekstiä tai tiivistelmää ei ole saatavilla
Oltava tutkimusartikkeli tai väitöskirja	Ei ole tutkimusartikkeli tai väitöskirja
Julkaisukielenä suomi tai englanti	Julkaisukielenä muu kuin suomi tai englanti

Hakuja tehdessäni huomasin, että joistakin tietokannoista löytyi paljon hakutuloksia ja useampi otsikon perusteella sopiva tutkimus kirjallisuuskatsaukseeni. Tarkemmin lukiessani tutkimuksien tiivistelmiä ja selaillessani tutkimustekstiä huomasin, etteivät ne sopineetkaan opinnäytetyöni tutkimusosuuteen lähteiksi. Laajensin mukaanottoaikaväliä, jotta tutkimuksia löytyisi enemmän, mutta se ei auttanut. Aluksi etsin 2009–2019 väliseltä ajalta, mutta pidensin sitä 2004–2019. Halusin, että tutkittu tieto olisi mahdollisimman tuoretta, joten 15 vuotta alkoi olla aivan maksimi aikaväli. Hioin lisäksi hakusanoja, että tuloksia löytyisi enemmän. Kehitysvammaisuuden näkökulmasta oli kyllä tutkimuksia varhaiskasvatuksen piiristä, mutta niissä ei käsitelty itsetuntoon liittyviä asioita. Muita aiheita, joista löytyi enemmänkin tutkimuksia, olivat muun muassa kodin ja varhaiskasvatuksen väliset

suhteet, kiusaamisesta ja lasten välisistä suhteista ja tunnetaidoista kertovat tutkimukset.

Hakusanat ja hakusanaparit, jotka lopuksi valikoituivat, olen esitellyt liitteessä 1. Liitteessä on vain ne kaksi tietokantaa, joista löysin tutkimukset kirjallisuuskatsaukseen. Nämä antoivat parhaimmat tulokset. Jokaisessa tietokannassa rajasin haut vuosiin 2004–2019. Mikäli mahdollista rajasin haut väitöskirjoihin, tutkimuksiin ja tutkimusartikkeleihin. Valitsin osassa tietokannoista tuloksien kategorioiksi ”lapset” ja/tai ”kasvatus”. Kaikissa tietokannoissa nämä valinnat eivät olleet mahdollisia.

Aloitin tiedonhakujen tekemisen Jeceristä, joka on varhaiskasvatuksen tiedelehti. Etsin erilaisilla sanapareilla, niin suomen- kuin englanninkielisillä. Osa tutkimuksista, joita tietokanta ehdotti hakujen perusteella, vaikutti lupaavilta otsikon perusteella, mutta tiivistelmän luettuani niistä ei yksikään valikoitunut. Tämän jälkeen kävin Jecerin jokaisesta verkkolehdestä sisällysluettelon läpi, mutta tällä tavallakaan ei löytynyt tutkimuskysymykseen vastaavia tutkimuksia.

Kotimaisissa tietokannoissa tein aluksi kokeilevia hakuja erilaisilla sanoilla ja sanapareilla. Lopulta hakusanoiksi valikoituivat ”itsetunto”, ”itsetuntemus”, ”varhaiskasvatus”, ”varhaiserityiskasvatus”, ”erityistä tukea tarvitsevat lapset”, ”erityislapset”, ”lapsi”, ”inkluisio” ja ”kehitysvammaisuus”. Käytin myös englanninkielisiä sanoja kotimaisissa tietokannoissa, jotka olivat samoja, joita luettelen alempana kansainvälisten tietokantojen hakukohdassa.

Seuraavaksi hain kotimaisten yliopistojen julkaisuarkistoista. Näitä olivat Tampereen TamPub, Jyväskylän Jyx, Helsingin Helda, Lapin Lauda ja Turun utuPub. Jyväskylän yliopiston väitöskirjoista löytyi yksi lähde kirjallisuuskatsaukseeni.

ARTO on kotimainen artikkeliviitetietokanta, johon tein samat haut kuin muihinkin kotimaisiin tietokantoihin. Hakujen tulokset vaihtelivat paljon. Tuloksia ei löytynyt yhtään joillakin hakusanapareilla, kun taas toisilla löytyi useampi. Muutamia sopivia löytyi otsikon perusteella, mutta tiivistelmä ja koko teksti eivät soveltuneet opinnäytetyöhöni.

Kotimaisen FINNA:n tietokannasta rajasin hakutuloksiksi väitöskirjat ja tutkimukset sekä kategorioiksi valitsin ”lapset” sekä ”kasvatus”. Tällä tavoin löysin toisen lähteen kirjallisuuskatsaukseeni, joka on väitöskirja.

Kansainvälisissä tietokannoissa haettaessa käytin hakusanoja ”self-esteem” tai ”self-concept” tai ”self-worth” tai ”self-evaluation” tai ”self-perception”, ”disability” tai ”disabilities” tai ”disabled” tai ”impairment” tai ”impaired” tai ”special” tai ”special needs” tai ”special education”, ”children” ja ”early childhood education” tai ”pre-school” tai ”kindergarten”. Lopuksi kirjoitin kaikki edellä mainitut hakusanat samaan hakuun erotellen ne sanoilla ”or” ja ”and”. Siten sai laajimmat ja tarkimmat hakutulokset. Kansainväliset tietokannat, joista hain olivat Ebsco, Sage Journals ja Emerald Premier.

Ebsco:n sisällä tietokannoiksi valikoituivat ERIC, CINAHL with full text, Academic Search Elite, Teacher Reference Center, eBook Collection ja Sociological Collection. Tein kokeilevia hakuja hyvin paljon, ja tuloksia tuli todella suuria määriä, monia satoja tai tuhansia joillakin hauilla. Rajasin haut väitöskirjoihin, tutkimuksiin ja tieteelliseen artikkelieihin sekä vuosiluvun ja koko tekstin saatavuuden mukaan. Ebsco tarjosi myös itse hakusanaehdotuksia. Löysin tämän haun kautta ERIC:stä yhden kansainvälisen tutkimuksen, joka valikoitui kirjallisuuskatsaukseen lähteeksi.

Sage Journals:n tietokannasta löytyi paljon hakuosumia. Rajasin haut tutkimuksiin ja vuosiluvun mukaan sekä koko tekstin saatavuuteen. Vaikka tuloksia oli paljon, ne eivät vastanneet juuri tutkimuskysymykseeni. Aiheet koskettivat muun muassa kiusaamista ja emotionaalisia tunnesiteitä tai tutkimuskohteina olivat alakouluikäiset lapset.

Emerald Premier:ssä rajasin hakuja vuosiluvun ja sen mukaan, että minulla on mahdollisuus päästä lukemaan koko teksti. Tekstin tyypeiksi sai valikoitua artikkeleita, Earlyvite-artikkelit ja kirjan osat. Hakutuloksia löytyi paljon, useampia satoja. Näitä läpikäydessä sieltä ei löytynyt yhtäkään sopivaa. Otsikon perusteella löytyi muutamia, mutta ne karsiutuivat pois joko tiivistelmän tai koko tekstin perusteella.

Google Scholarin kautta tein hakuja niin suomen kuin englannin kielellä. Rajasin haut vuosiluvun mukaan, ja yritin etsiä tutkimuksia. Se oli haastavaa, sillä tuloksia löytyi todella paljon - joidenkin kohdalla jopa tuhansia. Lajittelin hakutulokset osuvuuden mukaan ja selasin monta sivua eteenpäin. Hakutuloksien joukosta oli helppo erottaa tarkistuksen arvoiset tulokset, sillä siitä näki internetosoitteen ja sen perusteella pystyi päättämään paljon.

Tein hakuja myös kirjastomme informaation kanssa, kun en lukuisista yrityksistä huolimatta löytänyt kuin kaksi lähdettä. Hänkin totesi, että kyseisestä aiheesta ei juuri löydy tutkimuksia, vaikka hausta lopuksi jätettiin pois kehitysvammaisuuden näkökulma.

Tutkimuksia valikoitui hakuprosessin myötä kaksi. Tavoitteena oli löytää ainakin viisi tutkimusta, mutta lukuisten hakujen jälkeenkään niitä ei löytynyt. Valituista tutkimuksista yksi on kotimainen ja yksi kansainvälinen. Kotimainen tutkimus on väitöskirja ja kansainvälinen on tutkimus ilman väitöskirjastatusta.

4.4 Aineiston analyysi

Niela-Vilénin ym. (2016, 30–31) mukaan kirjallisuuskatsauksen aineiston analyysissä on tarkoitus järjestää valittujen tutkimusten tuloksia ja tehdä niistä yhteenveto. Aluksi aineistosta etsitään muun muassa tutkimusten tarkoitus, päätulokset, vahvuudet ja heikkoudet sekä etsitään yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia.

Opinnäytetyössäni käytän aineiston analysoinnissa sisällönanalyysiä. Sen avulla tutkimusaineistosta erotellaan tutkimuskysymykseen vastaavat tulokset, jotka järjestellään sisällön mukaan kokonaisuuksiksi kadottamatta tulosten sisältämää tietoa. (ks. Tuomi ja Sarajärvi 2018, luku 4.4.2 ja 4.5). Aluksi luin valikoituneet tutkimukset huolellisesti läpi. Sitten kokosin niiden pohjalta tutkimustulokset yhteen (Liite 2), ja analysoin niitä. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 109–110) kirjoittavat sisällönanalyysiin kuuluvan pelkistäminen, jolloin aineistoa pilkotaan osiin ja kirjoitetaan ne tiivistettyyn muotoon. Tämän jälkeen pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään. Ryhmitelyssä ilmaukset jaetaan alaluokkiin yhteneväisyyksien perusteella, ja näistä ala-

luokista muodostetaan yläluokkia ja yläluokista taas pääluokka. Esimerkki sisällönanalyysistä näkyy taulukko 2.

Analysoitavaa aineistoa Päivi Koiviston väitöskirjassa oli noin 62 sivua ja Marina V. Fedorenkoan ja Svetlana S. Bykovan tekemässä tutkimuksessa noin kymmenen sivua. Eli yhteensä kirjallisuuskatsauksessa analysoin sivuja noin 72 sivua.

Taulukko 2. Esimerkki sisällönanalyysistä.

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetyt ilmaisut	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
"Tämä taas edellyttää sitä, että kasvattajat tuntevat lapset yksilöinä ja tunnistavat näiden tarpeet."	Lapset ovat yksilöitä ja heidän tarpeensa on tunnistettava.	Tarpeiden huomiointi	Lapsen yksilöllisyyden tunnistaminen	Kehitysvammaisen lapsen itsetunnon tukeminen varhaiskasvatuksessa
"...henkilökohtaista huomiota voi antaa päivittäin, kun muistaa sanallisen viestinnän ohella käyttää sanatonta viestintää."	Sanattomalla viestinnällä voi antaa henkilökohtaista huomiota.	Sanaton viestintä	Vuorovaikutus	
"...allowing the child to capture effectively the mastering state of "I" and to be sure in his own valuableness and importance..."	Lapselle annetaan mahdollisuus muodostaa itsestä terve minäkuva ja tiedottaa oma arvokkuus ja merkitys.	Hyväksyntä	Lapsen yksilöllisyyden tunnistaminen	
" These games contributed to the actualization of the children's positive emotions about the participation in the cooperative personally meaningful activities."	Yhteistoiminnalliset leikit myötävaikuttavat lapsen positiivisten tunteiden syntymään.	Pelit ja leikit	Toiminnan mahdollistaminen	

5 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET

Pääluokkia, jotka vaikuttavat tai joiden avulla voidaan vaikuttaa kehitysvammaisen lapsen itsetunnon tukemiseen varhaiskasvatuksessa, muodostui kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella yhteensä seitsemän. Nämä pääluokat ovat toimintakulttuuri, kasvattaja, perusturvallinen kasvatusilmapiiri, vuorovaikutus, huomiointi, lapsen yksilöllisyyden tunnistaminen sekä toiminnan mahdollistaminen. Taulukossa 3 näkyvät pääluokat ja alaluokat.

Tuloksissa viitaan merkinnällä (1) liitteessä 2 olevaan ensimmäiseen tutkimukseen, joka on Päivi Koiviston väitöskirja. Merkinnällä (2) viitaan samassa liitteessä olevaan toiseen tutkimukseen, joka on Marina V. Fedorenkoan ja Svetlana S. Bykovan tekemä tutkimus. Tällä tavalla vähennän toistoa ja helpotan tuloksien lukemista.

Taulukko 3. Keinot, joilla vaikuttaa kehitysvammaisen lapsen itsetunnon vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa.

YLÄLUOKAT	ALALUOKAT
Toimintakulttuuri	Tietopohja Kouluttautuminen Yhteiset tavoitteet Pienryhmätoiminta Yhteistyö vanhempien kanssa
Kasvattaja	Oma itsetunto Ammatillisuus Asenteet Aikuisen esimerkki ja malli
Perusturvallinen kasvatusilmapiiri	Lämminhenkisyys Arvostus Kiireettömyys Perustellut säännöt ja rajat
Vuorovaikutus	Sanaton viestintä Sanallinen viestintä Aikuisen ja lapsen välinen suhde Lasten keskinäiset suhteet Yhteistyötaitojen kehittäminen Tunteiden ilmaiseminen
Huomiointi	Keskittynyt kuunteleminen Kohtaaminen Kiinnostus lapsen asioista Positiivinen ehdoton palaute Läheisyys Kahdenkeskeiset hetket
Lapsen yksilöllisyyden tunnistaminen	Hyväksyntä Vahvuuksien huomiointi Tukeminen Tarpeiden huomiointi
Mahdollisuus toiminnalle	Lapsen toiveiden huomioiminen Lapsen pätevyiden kokemukset Lapsen kehityksen tukeminen Onnistumisen kokemukset Rakentava ohjaus ja palaute Leikit ja pelit

Toimintakulttuuri. Toimintakulttuurin vaikutus näkyy lapsen itsetunnon vaikuttavana tekijänä työntekijöiden tietopohjan, kouluttautumisen, yhteisten tavoitteiden ja pienryhmätoiminnan kautta. Myös yhteistyö lapsen vanhempien kanssa on vaikuttamassa siihen. Kun päiväkodin henkilökunnalla on tietämystä ja yhteistä tietopohjaa lapsen itsetunnon vahvistamiseen liittyen, työssä oli helpompi vaikuttaa siihen (1). Tätä tietopohjan kerryttämistä vahvistettiin kouluttamalla henkilökuntaa ja mahdollisesti myös vanhempia antamalla heille kotiin materiaalia lapsen itsetunnon vahvistamisesta (1) (2). Tavoitteiden yhtenäisyys loi työntekijöille selkeämmän suunnan, mihin toiminnalla pyrittiin. Kaikki olivat selvillä, kuinka näihin tavoitteisiin, joista yksi oli lapsen itsetunnon vahvistaminen, päästäisiin (1). Kun päiväkodissa toimittiin pienryhmissä, jäi aikuiselle enemmän aikaa keskittyä jokaiseen lapseen erikseen, jolloin lapsi sai henkilökohtaista huomiota (1). Pienryhmissä toimiminen teki myös joillekin lapsille helpommaksi ilmaista omia mielipiteitään, minkä ansiosta lapsi saa kokemuksen omasta kyvystä vaikuttaa asioihin, ja tämä vahvisti lapsen itsetuntoa (1). Molemmissa tutkimuksissa huomattiin, että päiväkodin yhteistyö vanhempien kanssa edesauttoi lapsen itsetuntoa vahvistavan ilmapiirin luonnissa. Kun päiväkodissa ja kotona toimittiin lapsen itsetuntoa vahvistavasti, vaikutus oli myönteinen (1) (2).

Kasvattaja. Kasvattajan oma itsetunto, ammatillisuus, asenteet ja hänen toimiminen esimerkkinä ja mallina lapselle vaikuttavat lapsen itsetuntoon. Jos aikuinen ei arvosta itseään ja esimerkiksi vähättelee omia taitojaan ja ulkonäköään, on lapsen vaikea ottaa hänestä mallia siinä suhteessa, kuinka itsensä tulisi kantaa (1). Jos päiväkodin henkilökunnan ammatillinen identiteetti koettiin hyväksi ja työntekijät viihtyivät työssään ja kokivat sen tärkeäksi ja mielekkääksi, se heijastui hyvänä käytöksenä lapsia kohtaan (1). Tutkimuksen aikana kasvattajien tiedon lisääntyessä he kokivat ammatillisuutensa vahvistuvan entisestään (1). Päiväkodin työntekijät havainnoivat omia asenteitaan tutkimuksen aikana ja pyrkivät niitä tietoisesti muuttamaan itsetuntoa vahvistavan ilmapiirin luomiseksi (1). Lapsen itsetuntoa voitiin vahvistaa myös kasvattajan omalla esimerkillä ja mallina olemisella (1). Tutkimuksen aikana kasvattajat keskustelivat keskenään siitä, miten tärkeää esimerkkinä oleminen on.

Perusturvallinen kasvatusilmapiiri. Perusturvallinen ilmapiiri vaikuttaa lapsen itsetuntoon vahvistavana tekijänä. Tähän kategoriaan nousivat tutkimuksesta lämminhenkisyys, arvostus, kiireettömyys ja perustellut rajat sekä säännöt. Yhtenä tutkimuksen tavoitteena oli edistää lämminhenkisyyttä päiväkodissa (1). Tämä lämminhenkinen tunnelma lisäsi niin lasten kuin aikuistenkin perusturvallisuuden tunnetta, mikä taas on hyvä pohja vahvan itsetunnon rakentumiselle (1). Käyttäytyessään arvostavasti lapsia kohtaan, aikuiset loivat myös hyvää pohjaa itsetunnon tukemiselle (1). Myös kiireettömyys tuotti lapselle turvallisuuden tunnetta uusia asioita opeteltaessa (1) (2). Esimerkiksi ulos lähdettäessä aikuisten olisi ollut nopeampaa pukea lapset itse, mutta oppiminen olisi jäänyt pois. Kun pukeutumiselle varattiin enemmän aikaa ja lapsien annettiin harjoitella sitä itse ja siinä onnistuessaan ja saadessaan myönteistä palautetta, se vahvisti lapsien itsetuntoa (1). Lapsilla täytyy olla rajoja ja sääntöjä, jotka ovat perusteltuja. Kun säännöt ovat kaikkien tiedossa ja aikuiset ovat johdonmukaisia, on lapselle turvallista koetella rajoja ja opetella itsehillintää (1). Lapsen itsetunnon vahvistumista edistää, kun ympäristö on turvallinen, säännöt ovat kaikille samat ja lapsi oppii arvioimaan käyttäytymisensä seuraamuksia hallinnan tunteen kehittymisen kautta (1).

Vuorovaikutus. Vuorovaikutuksen alle löytyi tutkimuksista alaluokat sanaton ja sanallinen viestintä, aikuisen ja lapsen välinen suhde, lasten keskinäiset suhteet, yhteistyötaitojen kehittäminen sekä tunteiden ilmaiseminen. Sanaton viestintä tapahtuu elein ja ilmein sekä kehonkielellä. Lapset huomaavat tämän helposti. Jos esimerkiksi aikuisen sanat ovat lapselle myönteisiä, mutta sanaton viestintä kertoo muusta vaikkapa aikuisen äänensävyn tai huokauksen kautta, lapsi uskoo enemmän sanatonta viestiä (1). Itsetuntoa vahvistavassa vuorovaikutuksessa, niin sanattomassa kuin sanallisessa, sävyn on oltava pääsääntöisesti myönteinen (1). Sen on hyvä myös sisältää lapsen huomiointia henkilökohtaisesti (1). Kun sanallinen viestintä kohdistuu lapseen henkilökohtaisesti ja lasta puhutellaan nimellä, sillä on itsetuntoa vahvistava vaikutus (1). Esimerkiksi lapsen tullessa päiväkotiin, hänet on hyvä huomioida ja tervehtiä lasta puhuttelemalla häntä hänen nimellään (1). Se tekee viestistä henkilökohtaisen. Yksi tärkein tekijä lapsen itsetunnon vahvistamisessa on lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus (1). Kasvattajan on hyvä tunnistaa omat vuorovaikutustapansa suhteessa kuhunkin lapseen ja huomioitava itsetuntoa vahvistava käytös (1). Jos lapsi kokee jonkun aikuisen tärkeämmäksi

kuin muut, on hänen roolinsa tässä suhteessa tärkeämpi, sillä monesti tässä tilanteessa kasvattajan ja lapsen välille on kehittynyt turvallinen kiintymyssuhde (1). Myös lasten keskinäiset suhteet ovat tärkeitä itsetunnon kannalta. Etenkin mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä tärkeämmäksi ne muuttuvat. Lapsen itsetuntoa tukee, kun hän tulee hyväksytyksi vertaisiensa keskuudessa ja heidän kanssaan saa tehdä yhteisiä asioita (1). Kiireetön ilmapiiri varmistaa, että lapsilla on aikaa tutustumiseen ja luottamuksen luomiseen toistensa ja aikuisten kanssa (1). Lapsen on hyvä oppia yhteistyötaitoja, sillä tämän on huomattu edistävän itsetunnon kehitystä (1). Yhteistyötaitojen avulla lapsi pärjää muiden kanssa ja muut hänen kanssaan, mikä ehkäisee syrjityksi joutumista (1). Lapsen on tärkeää tarvittaessa saada vastakaikua tunteeseensa. Aikuisen on autettava tunteiden sanoittamisessa, jos lapsella on siinä vaikeuksia, sillä tunnistamattomat tunteet eivät lisää lapsen turvallisuuden tunnetta (1).

Huomiointi. Huomioinnin alaluokiksi muodostuivat lapsen keskittynyt kuunteleminen, lapsen kohtaaminen, kiinnostus lapsen asioista, positiivisen ehdottoman palautteen antaminen, läheisyys ja kahdenkeskeiset hetket lapsen ja aikuisen välillä. Kun lapsella on aikuiselle asiaa, on aikuisen tällöin keskityttävä lapsen kuuntelemiseen, että lapsi kokisi olevansa tärkeä ja merkityksellinen (1). Aito lapsen kuunteleminen, kohtaaminen ja kiinnostus lapsen asioista lisäävät itsetuntoa ja omanarvontunnetta (1). Jos lasta ei huomioitaisi ja oltaisi kiinnostuneita hänen asioistaan, hän todennäköisesti pahoittaisi mielensä ja jatkossa saattaisi jättää tärkeitä asioita kertomatta. Kun aikuinen keskustelee lapsen kanssa lasta kiinnostavista asioista, lapsi kokee olevansa arvostettu (1). Lapselle annettu positiivinen ehdoton palaute tukee lapsen itsetunnon vahvistumista (1). Lapselle ei saisi antaa myönteistä palautetta vain hänen suoritustensa perusteella, vaan lapsen tulee saada palautetta omana itsenään ja että hän on hyvä juuri sellaisena (1). Lapsen kaivatessa läheisyyttä on sitä hänelle suotava, eikä häntä saisi torjua, ettei torjuttu tulemisen kokemus horjuta hänen käsitystään itsestä (1). Aikuisen on tarjottava lapselle kahdenkeskeisiä hetkiä, jolloin aito kohtaaminen ja huomiointi ovat mahdollisia, ja tällöin aikuisen tulisi keskittyä vain kyseiseen lapseen (1).

Lapsen yksilöllisyyden tunnistaminen. Lapsen yksilölliseen tunnistamiseen kuuluu lapsen hyväksyntä, hänen vahvuuksiensa huomiointi, lapsen tukeminen

sekä hänen tarpeidensa huomioiminen. Hyväksymisen kokemus edistää itsetunnon vahvistumista (1). Lapsi kokee olevansa hyvä sellaisenaan, hänen vahvuutensa tunnustetaan ja hän saa siitä myönteistä palautetta (1). Tutkimuksessa ilmeni, että aikuisen tunnistaessa lapsen heikkoudet ja vahvuudet, hän oli kehittyneempi tukemaan lapsen itsetuntoa (1). Aikuisen olisi hyvä tunnistaa lapsen tarpeet ja tukea tätä niissä. Tukea saadessaan ja saadessaan tarpeisiinsa vasten lapsen turvallisuuden tunne lisääntyy ja kokemus merkityksellisenä ihmisenä vahvistuu (1).

Mahdollisuus toiminnalle. Kun mahdollistaa lapselle mielekästä toimintaa ja tukee hänen taitojensa kehittymistä, se on itsetuntoa vahvistavaa. Lapsen toiveet tulee huomioida, hänelle tulee tarjota pätevyyden kokemuksia, hänen kehitystään tulee tukea, hänelle tulee luoda onnistumisen tunteita sekä antaa hänelle rakentavaa ohjausta ja palautetta. Myös erilaiset pelit ja leikit kuuluvat tähän kategoriaan. Päiväkodissa toimintaa on hyvä suunnitella siten, että ainakin välillä otetaan lasten toiveita huomioon, jolloin he kokevat voivansa vaikuttaa ja pätevyyden tunne lisääntyy (1). Kun toiminta on lapsille mielekästä, he ovat motivoituneempia, mikä tukee onnistumiskokemusten luonnissa (1) (2). Päiväkodin toiminnalle on hyvä asettaa tavoitteita, jotka huomioivat lapsen kehityksen tukemisen. Näissä tavoitteissa tulee ottaa huomioon kunkin lapsen yksilölliset tarpeet ja muodostaa myös henkilökohtaisia tavoitteita (1). Näin on myös helpompi mahdollistaa lapselle onnistumisen kokemuksia, joista lasta kannattaa kehua (1). Kun lasten kanssa pelataan ja leikitään, on tärkeää huomioida, että peli tai leikki ei ole yhden yksilön voittoon tähtäävä peli, vaan voittoa tavoitellaan ryhmänä (2). Yhteistoiminnalliset leikit myötävaikuttavat lapsen positiivisten tunteiden syntyyn (2). Jos lapselle on vaikeaa ilmaista ja käsitellä tunteitaan, voi tilanteita mallintaa roolileikeissä, jolloin lapsi saa turvallisessa ympäristössä harjoitella tilanteita leikin avulla (2). On tärkeää antaa lapselle ohjausta tarvittaessa, eikä vain kieltää (1). Lapsen tulee ymmärtää, miksi näin tehdään, ja hänelle on hyvä antaa rakentavaa palautetta niin onnistumisista kuin epäonnistumisista ja tsempata seuraavaa kertaa varten (1) (2).

Opas Alavuden varhaiskasvatukselle. Alun perin tarkoituksena oli tehdä opas kirjallisuuskatsauksen pohjalta Alavuden varhaiskasvatukselle. Lähteitä ei kuitenkaan löytynyt riittävästi, joten päätin tehdä oppaan muita lähteitä käyttäen.

Oppaan otsikot ovat: itsetunto, päiväkodin toimintakulttuuri, erilaisuuden käsitteleminen lapsiryhmässä, vuorovaikutus ja erilaisten kommunikointitapojen hyödyntäminen, osallisuus, omatoimisuus ja onnistuminen sekä lapsen huomiointi ja kannustaminen sekä yksilöllisyyden tunnistaminen.

Sain muutamia vinkkejä Alavuden varhaiskasvatuksesta, mitä he toivovat oppaan sisältävän. Heiltä tuli toive, että ainakin vuorovaikutus, erilaisten kommunikointitapojen hyödyntäminen, erilaisuuden käsitteleminen lapsiryhmässä, osallisuuden mahdollistaminen, toimintatavat ja keinot kasvattajille, kuinka järjestetään onnistumiskokemuksia lapsille ja mahdollistetaan asioiden kokeilu, kehu ja kannustaminen, realistiset tavoitteet, kasvattajan ohjaus sosiaalisissa tilanteissa ja omatoimisuuden vahvistaminen olisivat oppaassa käsiteltyjä aiheita. He toivoivat esimerkkejä tai vinkkejä arkeen, sillä silloin opas olisi hyödyllinen.

Pyrin näihin kaikkiin vastaamaan oppaassa. Oli kuitenkin haastavaa löytää tietoa nimenomaan kehitysvammaisuuden näkökulmaa aiheeseen. On kuitenkin selvää, että jokaiseen lapseen pätevät samat pääkeinot itsetunnon kehityksen tukemiseen. Kehitysvammaisten lasten kanssa on toisinaan huomioitava esimerkiksi kommunikointiin tai liikkumiseen vaikuttavia seikkoja.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tulosten perusteella voidaan arvioida, että kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehitystä voidaan tukea monella tavalla. Itsetunnon tukeminen ulottuu varhaiskasvatuksen toimintakulttuurista aina kasvattajien sanattomaan viestintään.

Vaikka tutkimustulokset eivät ole nimenomaan kehitysvammaisen lapsen näkökulmasta, ne pätevät jokaisen lapsen itsetunnon tukemiseen. On kuitenkin selvää, että jotain tärkeitä näkökulmia jää uupumaan kirjallisuuskatsauksen tuloksista, sillä tutkimuksia ei löytynyt kehitysvammaisiin lapsiin liittyen. Olen näitä käsitellyt teoriaosuudessa sekä oppaassa, joihin käytin muita lähteitä.

Tuloksista huomaa, kuinka suuri merkitys kasvattajalla on lapsen itsetunnon tukemisessa varhaiskasvatuksessa. Tässä vaiheessa vertaissuhteet kavereiden kanssa eivät välttämättä ole suuressa roolissa. Toki mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sitä enemmän vertaissuhteet merkitsevät lapselle ja vaikuttavat hänen itsetuntoonsa. Hyvin paljon vaikuttaa se, kuinka kasvattaja kohtaa lapsen ja millainen vuorovaikutus kasvattajalla on suhteessa lapseen. Kasvattajan tulee olla aidosti kiinnostunut lapsesta ja hänestä itsestään sellaisena kuin on.

Keinoja vaikuttaa lapsen itsetuntoon varhaiskasvatuksessa on monia, ja keinot ulottuvat niin varhaiskasvatuksen rakenteista aina kasvattajan sanattomaan viestintään asti.

Tuoreita tutkimuksia lasten itsetunnon tukemisesta varhaiskasvatuksessa ei ole, ja yhtäkään tutkimusta kehitysvammaisuuden näkökulmasta ei löytynyt. Tästä syystä tulokset jäivät mielestäni hieman hatariksi.

7 POHDINTA

7.1 Tulosten tarkastelu

Tavoitteena opinnäytetyössäni oli kirjallisuuskatsauksen avulla löytää keinoja, kuinka kasvattaja voi varhaiskasvatuksessa tukea kehitysvammaisen lapsen itsetuntoa. Tutkimuskysymykseni olivat ”mitä on kehitysvammaisen lapsen itsetunto” ja ”kuinka kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehitystä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa?”

Kirjallisuuskatsaukseen sopivia hakutuloksia oli vähän, ainoastaan kaksi, joista lisäksi toinen oli hyvin suppea. Toivoin löytäväni tutkimuksia vähintään viisi, mieluiten enemmän. Kumpikaan tutkimus ei käsitellyt nimenomaan kehitysvammaisen lapsen itsetunnon tukemista, mutta vastaavat silti tutkimuskysymykseeni. Tutkimuksien etsimiseen meni hyvin paljon aikaa, ja siitä huolimatta niitä ei löytynyt enempää. Myös koulumme informaattikon kanssa etsimme tutkimuksia, mutta tuloksetta. Tutkimusten vähyydestä huolimatta niistä löytyi monia keinoja, joilla kasvattaja voi vaikuttaa kehitysvammaisen lapsen itsetunnon tukemiseen varhaiskasvatuksessa.

Ensimmäisessä tutkimuksessa oli laajemmin esitelty asioita, joiden avulla lasten itsetuntoa voidaan tukea varhaiskasvatuksessa. Toinen tutkimus keskittyi enemmän erilaisten pelien ja leikkien käyttämiseen sekä vanhempien osallistamiseen. Ensimmäisestä tutkimuksesta tuloksia tuli enemmän. Sen tulosten avulla muodostuivat kokonaan yläluokat: toimintakultakulttuuri, kasvattaja, perusturvallinen kasvatusilmapiiri, vuorovaikutus, huomiointi sekä lapsen yksilöllisyyden tunnistaminen. Tästä tutkimuksesta ja toisesta tutkimuksesta tuli tuloksia mahdollisuus toiminnalle –yläluokan alle tuloksia. Yksi tärkein asia itsetunnon tukemisessa on lapsen huomiointi, vuorovaikutus ja lapsen kohtaaminen (Mattila, 2011, 9).

Toimintakulttuuri –yläluokan alle muodostuivat alaluokiksi tietopohja, kouluttautuminen, yhteiset tavoitteet, pienryhmätoiminta sekä yhteistyö vanhempien kanssa. Tässä luokassa vaikuttavat tekijät ovat päiväkodin rakenteissa, joihin vaikutetaan työyhteisössä yhteisin keinoin. Kasvattaja –yläluokassa taas alaluokat liittyvät kas-

vattajan omaan toimintaan. Näitä alaluokkia ovat kasvattajan oma itsetunto, ammatillisuus, asenteet sekä aikuisen esimerkki ja malli.

Seuraavissa viidessä yläluokassa heijastuu kasvattajan käytös lapsia kohtaan. Perusturvalliseen kasvatusilmapiiri -yläluokkaan kuuluvat lämminhenkisyys, arvostus, kiireettömyys sekä perustellut säännöt ja rajat. Näissä kasvattaja luo tietynlaisen ilmapiirin varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksissa ilmeni, että kiireettömyys oli ehdottoman tärkeää, sillä tällöin lapsi kykeni harjoittelemaan erilaisia taitoja rauhassa. Lämminhenkinen ilmapiiri ja arvostus lasta kohtaan saivat lasten olon rauhalliseksi ja turvalliseksi.

Vuorovaikutus -yläluokkaan sisältyvät sanaton ja sanallinen viestintä, aikuisen ja lapsen välinen suhde, lasten keskinäiset suhteet, yhteistyötaitojen kehittäminen sekä tunteiden ilmaiseminen. Kasvattajien kiinnittäessä enemmän huomiota vuorovaikutukseen heidän tyyliinsä olla vuorovaikutuksessa muuttui myönteisemmäksi lapsia kohtaan, ja etenkin sanattomaan viestintään oli helpompi tehdä muutoksia.

Huomiointi -yläluokkaan kuuluvat keskittynyt kuunteleminen, kohtaaminen, kiinnostus lapsen asioista, positiivinen ehdoton palaute, läheisyys sekä kahdenkeskeiset hetket. Kohtaaminen nousi kirjallisuudessa monesti yhdeksi tärkeimmistä asioista. Tuloksista nousi esiin, että lapsen huomiointi etenkin kahden kesken oli lapselle tärkeää. Myös pienet osoitukset ja hyväksynnän eleet riittivät, jos kahden keskeistä aikaa oli haastava järjestää.

Lapsen yksilöllisyyden tunnistaminen -yläluokkaan kuuluvat hyväksyntä, vahvuuksien huomiointi, tukeminen ja tarpeiden huomiointi. Viimeinen yläluokka on mahdollisuus toiminnalle. Siihen sisältyvät lapsen toiveiden huomioiminen, lapsen pätevyiden kokemukset, lapsen kehityksen tukeminen, onnistumisen kokemukset, rakentava ohjaus ja palaute sekä leikit ja pelit. Toiminta ja positiiviset kokemukset vahvistivat lasten itsetuntoa etenkin, jos toiminnassa tehtiin yhteistyötä muiden kanssa.

Tutkimuksissa nousi hyvin esiin erilaisia keinoja, joilla voidaan tukea varhaiskasvatuksessa lapsen itsetuntoa. Näitä keinoja tukevaa kirjallisuutta löytyy paljon, ja olen hyödyntänyt niitä muissa osissa opinnäytetyössäni.

7.2 Eettisyys ja luotettavuus

Jotta tutkimusaineisto olisi mahdollisimman tuoretta ja ajankohtaista, rajattiin julkaisuajankohdaksi 2004–2019. Huomattavasti vanhempia tutkimuksia tuli aiheesta vastaan myöhemmin tehdessäni lisää hakuja, mutta halusin säilyttää 15 vuoden aikahaarukan työssäni. Tutkimuksia löytyi lopulta vain kaksi, mikä ei anna kovin kattavaa ja siitä syystä kovin luotettavaa tulosta. Onneksi tutkimustulosten tueksi löytyi kirjallisuutta, mikä tuki löydettyjen kahden tutkimuksen tarkastelun luotettavuutta. Kirjallisuudesta ei juuri löytynyt kehitysvammaisuuden näkökulmaa itse-tunnon tukemisessa. Internetistä löytyi muutamia lähteitä, joita hyödynsin oppaassa.

Olen kuvannut kirjallisuuskatsauksen tiedonhaun mahdollisimman tarkasti, että sen voi toistaa uusiksi. Olen taulukoinut mukaanotto- ja poissulkukriteerit, käytetyt hakusanat sekä tietokantakohtaiset hakutulokset. Työssäni tulee esille kirjallisuuskatsauksen eri vaiheet ja eteneminen.

Kirjoittaessani työtäni, pohdin hyvin paljon sitä, mitä termejä on sopiva käyttää. Osassa lukemistani teksteistä neuvottiin puhumaan lapsesta, jolla on kehitysvamma eikä kehitysvammaisesta lapsesta. Asiaa tutkiessani tulin siihen tulokseen, että kirjoitustapani on sovelias, sillä teoriakirjoissa kirjoitetaan kehitysvammaisista lapsista. En voisi käyttää termiä erityistä tukea tarvitsevat lapset, sillä siihen sisältyy niin laaja kirjo lapsia, joilla on erinäisiä tuen tarpeita.

Teoreettisessa viitekehyksessä olen huomionnut lähteiden ajantasaisuuden sekä luotettavuuden. Lähteet ovat pääasiassa kotimaisia, mutta myös muutama kansainvälinen lähde löytyy. Lähteiden julkaisuvuosi sijoittuu pääasiassa viimeisen viidentoista vuoden sisälle, mutta pari vanhempaakin lähde löytyy. Tällöin olen todennut, että sieltä ottamani tieto on edelleen ajan tasalla. Jotta välttyisin plagioimiselta, olen pyrkinyt kertomaan lähteiden sisällön omin sanoin. Lähteiden merkitsemisen olen tehnyt tarkoin, jotta lähteiden kirjoittajat ovat saaneet kunnian tekstistään enkä ole esittänyt ajatuksia ominani.

Käytän oppaassa muutamia kuvia elävöittääkseni tekstiä. Itse ottamissani kuvissa huomioin anonymiteetin, jottei kuvissa näkyviä lapsia voi tunnistaa. Tästä syystä

kuvissa näkyy lähinnä lasten käsiä. Kysyin työpaikkani esimieheltä luvan kuvien käyttöön. Oppaassa on myös pari kuvaa Papunetistä, jossa luki tarkat ohjeet kuinka merkitä lainaus.

7.3 Jatkotutkimusideat

Opinnäytetyöni aiheesta ei löytynyt yhtäkään tutkimusta, joka olisi keskittynyt nimenomaan kehitysvammaisen lapsen itsetunnon tukemiseen varhaiskasvatustilanteissa. Vaikka kehitysvammaisten lasten kohdalle pätee yleisesti kaikki lasten itsetunnon tukemiseen vaikuttavat tekijät, on heidän kohdallaan asioita, joita tulee ottaa huomioon. Esimerkiksi jos kehitysvammaisen lapsi on liikuntarajoitteinen, on esteettömyys huomioitava toisella tavalla. Myös kielelliset asiat ja arkipäivän rutiinit voivat tuottaa vaikeuksia, joten nämä on myös huomioitava lapsen itsetuntoa tukevien. Toisten lasten taholta saattaa ilmetä ihmetystä ja suoraa kysymyksiäkin lapselle, jolla on kehitysvamma, jos se on havaittavissa hänen ulkonäöstään tai käyttäytymisestään. Esimerkiksi työelämässä olen törmännyt tilanteisiin, joissa jotkut lapset ovat olleet jopa ilkeitä kehitysvammaista lasta kohtaan, koska hän käytti liikumisessaan apuvälineenä sähköpyörätuolia. Kun muiden lasten tietämystä aiheesta lisättäisiin, voitaisiin mahdollisesti tällaiselta välttyä.

Itseäni alkoi kiinnostaa mahdollisesti lähteä jossain vaiheessa elämäni tutkimaan tätä aihetta. Aiheesta ei ollut hirvittävän paljon kirjallisuuttakaan. Internetistä löytyi yleisesti siitä, kuinka tukea kehitysvammaisen ihmisen pärjäämistä mahdollisimman itsenäisesti arjessa sekä kuinka tukea häntä sosiaalisissa tilanteissa. Aiheesta oli vähemmän lapsen näkökulmasta ja nimenomaan itsetunnon tukemisen kannalta.

7.4 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyöni ansiosta olen nykyisessä työssäni osannut kiinnittää enemmän huomiota lasten itsetuntoon vaikuttaviin asioihin. Työskentelen varhaiskasvatuksen opettajana päiväkodissa, ja olen yrittänyt toimia lasten itsetuntoa tukevana kasvattajana. Olen myös paremmin huomioinut työkavereiden tapoja toimia lasten

kanssa. Olemme työpaikalla keskustelleet näistä aiheista hyvin paljon, sillä olemme huomanneet, että monilla varhaiskasvatusikäisellä lapsella on huono itsetunto. Osa heistä puhuu hyvin vähättelevästi itsestään. Varhaiskasvattajia pitäisi enemmän kouluttaa aiheesta, jotta he kiinnittäisivät enemmän huomiota omaan toimintatapaansa. Hyvin pieniltäkin tuntuvat kommentit voivat jäädä lapsen mieleen aina aikuisikään saakka, niin hyvät kuin huonot.

Tämän opinnäytetyön tekeminen opetti erityisen hyvin, kuinka etsiä tietoa erilaisilla keinoilla. Oli hyödyllistä oppia jatkoa ajatellen monenlaisten tietokantojen käyttö sekä kuinka hakusanoja kannattaa käyttää.

LÄHTEET

- Aaltonen, S., Arvio, M. 2011. Kehitysvammaisen potilaana. Helsinki: Duodecim Oy
- Aho, S. & Heino, S. 2000. Itsetunnon vahventaminen päiväkodissa. Turku: Turun yliopiston opettajankoulutus.
- Aho, S. & Tarkkonen, H. 1999. Itsetuntoharjoituksia esi- ja alkukasvatusikäisille. Turku: Turun opettajankoulutuslaitos
- Alavus. 2017. Alavuden varhaiskasvatussuunnitelma 2017. [verkko-opas]. [Viitattu 11.5.2019]. Saatavana: <https://www.alavus.fi/media/alavus-2018/alavuden-vasu-2017-valmis.pdf>
- Alijoki, A. & Pihlaja, P. 2017. Pedagogiset rakenteet ja ratkaisu lasten erityisen tuen tarpeiden näkökulmasta. Teoksessa: E, Hujala. & L, Tirja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 264–273.
- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: WSOY.
- Heinämäki, L. 2000. Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa. Helsinki: Tammi.
- Heinämäki L. 2005. Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko. Stakes. Oppaita 62.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uusittu painos. Helsinki: Tammi.
- Juusola, M. 2017 Vahvaksi rakastetut lapset. Helsinki: Otava.
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede, 25
- Kaski, M. (toim.), Manninen A. & Pihko H. 2012. Kehitysvammaisuus 5. uud. p. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kaski, M. 2004. Älyllinen kehitysvammaisuus. Teoksessa: E, Herrgård., M, Iivainen., M, Koivikko., H, Rantala. & M, Sillanpää (toim.) Lasten neurologia. 2. uud. p. Helsinki: Duodecim Oy. 178–199.
- Kehitysvammaisuuden määritelmä. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Vernerinet.net. [Viitattu 25.8.2019.]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-maaritelmia>

- Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti: ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.
- Koivisto, P. 2007. Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa: päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Koskentausta, T. & Westerinen, H. 2016. Kehitysvammaiset lapset ja nuoret. Teoksessa: E, Arone., H, Ebeling., K, Kumpulainen., E, Laukkanen., M, Marttunen., K, Puura. & A, Sourander (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim Oy. 747- 759.
- L 23.6.1977/519. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta.
- L 540/2018 Varhaiskasvatuslaki.
- Lapsen itsetunnon tukeminen. 2.8.2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Verkkosivu]. [Viitattu 10.9.2019]. Saatavana: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-itsetunnon-tukeminen/>
- Lehtiö, L. & Johansson, E. 2016. Järjestelmällinen tiedonhaku hoitotieteessä. Teoksessa: A, Stolt., A, Axelin. & R, Suhonen (toim.) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Turun yliopisto, 35–55.
- Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2006. Esteistä mahdollisuuksiin: Vammaistyön perusteet. 1.-2. painos. Helsinki: WSOY.
- Mattila, K-P. 2011, Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- MIELI. Suomen mielenterveys ry. Hyvä itsetunto on optimistista realismia. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu 25.8.2019]. Saatavana: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/hyv%C3%A4-itsetunto-optimistista-realismia>
- Määttänen, M., 4/2017. Diagnoosien rajamailla. Kehitysvammaisten tukiliitto ry. [Verkkosivu]. [Viitattu 10.9.2019]. Saatavana: <https://www.tukiliitto.fi/tarina/diagnoosien-rajamailla/>
- Niela-Vilén, H. & Hamari, L. 2016. Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Teoksessa: A, Stolt., A, Axelin. & R, Suhonen (toim.) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Turun yliopisto, 23–34.
- Opetushallitus. 2019. Varhaiskasvatus. [Verkkosivu]. [Viitattu 7.9.2019]. Saatavana: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus>

- Pekkarinen, S. 13.2.2013. Lastenpsykiatri Sinkkonen: Hellikää lapsianne!. YLE. [Viitattu 8.9.2019]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-6493633>
- Viitala, R. Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa: P, Pihlaja. & R, Viitala. (toim.). Varhaiserityiskasvatus. 2018. Helsinki: Otava.
- Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. WSOY.
- Seinäjoki. 2017. Meirän vasu - Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. [Verkko-opas]. [Viitattu 11.5.2019]. Saatavana: <https://www.seinajoki.fi/varhaiskasvatusjakoulutus/varhaiskasvatuspalvelut/hoitopaikkojenesitte-ly/keskustanalue/tikkuvuorenpaivakoti/varhaiskasvatussuunnitelmavasuu.html>
- Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. (toim.) 2015. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Turun yliopisto.
- Suhonen, R., Axelin, A. & Stolt, M. 2016. Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Teoksessa: A, Stolt., A, Axelin. & R, Suhonen (toim.) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Turun yliopisto, 7–22.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9. uudistettu laitos. Vantaa: Tammi. Hansaprint Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. [Verkkokirja]. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. [Viitattu 10.10.2019]. Saatavana Elibrary –palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 8.9.2019]. Saatavana: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>
- Vehkalahti, R. 2007. Kehu lapsi päivässä: vinkkejä ja toimintatapoja lapsen itsetunnon tukemiseen. Helsinki: Lasten keskus.
- Vernerinen. 1.3.2016. Päivähoito. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 8.9.2019]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/paivahoito>
- Vernerinen. 29.6.2016. Kotoa päivähoitoon. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 13.9.2019]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/kotoa-paivahoitoon>
- Väestöliitto. 2019. Itsetunto. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 17.5.2019]. Saatavana: <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/itsetunto/>
- World Health Organization. 2012. Early Childhood Development and Disability: A discussion paper. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 10.9.2019]. Saatavana:

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/75355/9789241504065_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Yk:n yleissopimus lapsen oikeudesta. 1989. [Verkkajulkaisu]. Unicef. [Viitattu 13.5.2019]. Saatavana: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

Yk:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. 2015. Suomen YK-liitto. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 13.9.2019]. Saatavana: https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf

KIRJALLISUUSKATSAUKSEN LÄHTEET

Fedorenko, M. V. & Bykova, S. S. 2016. Work of the Psychologist on Correction of Senior Preschool Children Self-Esteem. Kazan (Volga region) Federal University, Kazan. Russia. & Vyatka State University: Kirov. Russia. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 10.10.2019]. Saatavana: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1114628.pdf>

Koivisto, P. 2007. "Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa": Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Jyväskylä University Printing House: Jyväskylä. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 9.10.2019]. Saatavana: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13312/9789513929053.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

LIITTEET

Liite 1. Tietokantakohtaiset taulukot.

Liite 2. Kirjallisuuskatsaukseen valitut tutkimukset.

Liite 3. Kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa – opas.

Liite 1. Tietokantakohtiset taulukot.

Tietokanta: EBSCO				
HAKUSANAT	TULOS	OTSIKON PERUSTEELLA	TIIVISTELMÄN PERUSTEELLA	TEKSTIN PERUSTEELLA
self-esteem OR self-concept OR self-worth OR self-evaluation OR self-perception AND disability OR disabilities OR disabled OR impairment OR impaired OR special OR special needs OR special education AND children AND early childhood education OR preschool OR kindergarten	60	3	1	1
early childhood special education	625	4	0	0
early childhood special education AND self-esteem AND disability	24	1	0	0
early childhood education AND self-esteem AND disability	8	2	0	0
early education AND self-esteem	183	0	0	0
day care centre AND self-esteem	4	0	0	0
Yhteensä:	904	10	1	1

Tietokanta: JYX				
SANAT	TULOS	OTSIKON PERUSTEELLA	TIIVISTELMÄN PERUSTEELLA	TEKSTIN PERUSTEELLA
varhaiserityiskasvatus AND itsetunto	3	1	0	0

erityistä tukea tarvitseva AND itsetunto AND varhaiskasvatus	5	1	0	0
kehitysvammaisuus AND itsetunto AND lapsi	5	0	0	0
varhaiskasvatus and itsetunto	19	2	1	1 (sama)
varhaiskasvatus and itsetunto AND kehitysvammaisuus	2	1	0	0
itsetunto and lapsi AND inkluusio AND varhaiskasvatus	3	0	0	0
erityislapset AND itsetunto	2	1	0	0
erityislapset AND varhaiskasvatus	2	0	0	0
early childhood special education AND self-esteem AND daycare	54	2	1	1 (sama)
disability AND child AND self-esteem	134	2	0	0
self-esteem OR self-concept OR self-worth OR self-evaluation OR self-perception AND disability OR disabilities OR disabled OR impairment OR impaired OR special OR special needs OR special education AND children AND early childhood education OR preschool OR kindergarten	23	0	0	0
Yhteensä	252	10	2	2 (samat)

Liite 2. Kirjallisuuskatsaukseen valitut tutkimukset.

	Kirjoittajat, julkaisu vuosi, maa	Tutkimuksen nimi	Tarkoitus ja tavoite	Menetelmä ja aineisto	Keskeiset tulokset
1.	Koivisto Päivi, 2007, Suomi	"Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa": päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi	Tavoitteena on kehittää päiväkodin kasvatuskäytäntöjä ja toimintaa lasten itsetuntoa vahvistavaksi.	Toimintatutkimus Toteutettiin jyvaskyläläisessä päiväkodissa.	Muutokseen tähtäävässä prosessissa tärkeiksi tekijöiksi osoittautuivat yhteiset tavoitteet, yhteinen tietämys, avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri, sisäinen ja ulkoinen palaute. Toimintakulttuurin muutosten myötä kasvatusilmapiiri kehittyi entistä lapsilähtöisemmäksi päiväkodissa. Toiminnan muutoksen ja suunnittelun myötä henkilökunta havaitsi, että lasten itsetunto parani.
2.	Marina V. Fedorenkoa ja Svetlana S. Bykova, 2016, Venäjä	Work of the Psychologist on Correction of Senior Pre-school Children Self-Esteem	Tavoitteena kehittää ohjelma, joka tukee lasten itsetunnon kehittymistä.	Haastattelu, kyselylomakkeet, toimintatutkimus erilaisten pelien ja leikkien avulla. Tutkimuksessa oli 45 lasta, heidän vanhempansa ja opettajansa.	Ohjelman toteuttamisen jälkeen alhainen itsetunto oli 0 prosenttia (aiemmin 9,1 prosenttia) ja riittävän itsetunnon omaavia lapsien määrä oli noussut 50 prosentista 90,1 prosenttiin.

Liite 3. Kehitysvammaisen lapsen itsetunnon kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa – opas.

**Kehitysvammaisen lapsen
itsetunnon kehityksen
tukeminen varhaiskasvatuksessa**

Opas Alavuden varhaiskasvatukseen

Tuuli Hakala

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

2019

SISÄLTÖ

SISÄLTÖ	2
Itsetunto.....	4
Päiväkodin toimintakulttuuri.....	5
Erilaisuuden käsitteleminen lapsiryhmässä.....	6
Vuorovaikutus ja erilaisten kommunikointitapojen hyödyntäminen.....	8
Osallisuus, omatoimisuus ja onnistuminen.....	12
Lapsen huomiointi ja kannustaminen sekä yksilöllisyyden tunnistaminen.....	15
Lisää tietoa aiheesta.....	17
Lähteet	18

Kaikkien lasten itsetunnon vahvistaminen on ehdottoman tärkeää, sillä perusta itsetunnolle muodostuu lapsuudessa. Itsetunnon vahvistamisessa on huomioitava monia osa-alueita. Kehitysvammaisen lapsen kohdalla täytyy toisinaan huomioida esimerkiksi vuorovaikutuksen mahdollistamisessa tai osallistumisen tukemisessa erilaisia asioita.

Olen kerännyt tähän oppaaseen muutamia tärkeimpiä asioita, joita varhaiskasvatuksessa tulisi huomioida kehitysvammaisen lapsen itsetunnon tukemisen kohdalla. Pyrin kirjoittamaan asiat käytännönläheisesti ja vinkkejä antaen. Lisään myös kirjasuosituksia sekä hyödyllisiä nettilinkkejä, joista voi lukea aiheesta kattavammin. Tarkoitukseni on pitää tämä opas mahdollisimman tiiviinä, jotta pääasiat tulevat ilmi ja opasta olisi miellyttävä lukea.

Tämä opas on osa opinnäytetyötä Seinäjoen ammattikorkeakoulussa.

Itsetunto

Itsetunto on omanarvontunne, ja siihen liittyy totuudenmukainen minäkuva itsestä. Toisinaan itsetunto on tilannesidonnaista, jolloin joissakin tilanteissa se on parempi kuin toisissa.

Itsetunnon ajatellaan koostuvan

- itsetietoisuudesta eli itsensä havaitsemista
- itsetuntemuksesta eli omien vahvuuksien ja heikkouksien ymmärtämisestä
- itsearvostuksesta eli oman arvonsa kokemuksesta.

Aikuiset voivat tukea lapsen itsetunnon kehitystä monilla tavoilla. Alla olevassa käsittekartassa näkyy tiivistetysti keinoja, millä tavalla aikuinen voi tukea itsetuntoa.

Kuva: Mitä itsetunnon tukemiseen sisältyy. Vehakalahti, 2008. Kehu lapsi päivässä.

Päiväkodin toimintakulttuuri

Millainen toimintakulttuuri päiväkodissa on? Onko se lasten itsetuntoa vahvistavaa? Kuinka suhtaudutaan erityistä tukea tarvitseviin, eri kulttuureista kotoisin oleviin, erilaisista perhetaustoista lähteviin lapsiin jne.? Kuinka lapsiin suhtaudutaan - entä vanhempiin? Toimintakulttuuri on tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri rakentuu muun muassa:

- arvoista ja periaatteista
- ympäristöstä ja työtavoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta ja ammatillisuudesta
- toiminnan suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön on tärkeää tiedostaa, että he ovat mallina lapselle vuorovaikutustilanteissa ja lapset omaksuvat helposti aikuisilta asenteita, arvoja ja tapoja toimia. Oman työyhteisön toimintatapoihin on hyvä kiinnittää huomiota ja miettiä yhdessä, kuinka päivästä saisi lapsilähtöisen ja lapsia tukevan. Voi miettiä esimerkiksi tavoitteita, joiden saavuttamiseksi kaikki tekevät yhteistyötä.

Erilaisuuden käsitteleminen lapsiryhmässä

Jos päiväkotiryhmään tulee kehitysvammainen lapsi, varhaiskasvattajien täytyy etukäteen ottaa selvää kehitysvammaisuudesta ja sen taustoista. Tällöin kasvattajan on helpompi vastata lasten kysymyksiin asiasta.

Lapset ovat luonnostaan uteliaita ja saattavat kysyä hyvinkin suoraan asioista, esimerkiksi toisten erilaisuudesta. Puhuttaessa kehitysvammaisuudesta lapsille on tärkeää huomioida nämä asiat:

- myönteisesti puhuminen
  - Esimerkiksi lapsen kysyessä, miksi joku istuu pyörätuolissa. Siihen voi vastata, että joidenkin ihmisten lihakset toimivat hieman eri tavalla ja hänen pyörätuolinsa auttaa häntä liikkumaan, aivan kuten jalat auttavat sinua.
  - Älä käytä kielteisiä ilmaisuja. Esimerkiksi "Hän ei voi kävellä." tai "Hän ei kuule." jne.
- totuudenmukaisuus huomioiden ikätaso
  - Selityksen ei tarvitse olla pitkä. Lyhyt kuvaus tosiasioista vastaa kysymykseen samalla osoittaen, ettei asiassa ole mitään hävettävää.
- käytä kunnioittavaa terminologiaa
  - Älä käytä vammaisuutta keinona kuvata yksilöä.
  - Kuulovammainen vs. hän tarvitsee kuulolaitetta kuulemiseen.
- korosta yhtäläisyyksiä ja vahvuuksia
  - Yhtäläisyyksistä puhuttaessa lapselle osoitetaan, ettei vammaisuus määrittele henkilöä.
  - Esimerkiksi samanikäisyys, sama harrastus, lempi leikki jne.
  - Lapsia voi opettaa etsimään toisista vahvuuksia sen sijaan, että keskittyisi heikkouksiin.

Asian käsittelemisessä voi käyttää apuna myös lapsille suunnattuja kirjoja. Tässä muutama esimerkki erilaisuutta ja/tai kehitysvammaisuutta käsittelevistä kirjoista:

- Kalmari, Sanna & Partanen Ilona. 2015. Leivotaan ihminen (pdf). Norio-keskus. Saatavana: <http://www.norio-keskus.fi/media/norio/leivotaan-ihminen.pdf>
- Kulmala, M. 2015. Rufus, spesiaali lapsi. Aivoliitto ry.
- Kulmala, M. 2014. Saku, spesiaali lapsi. Aivoliitto ry.
- Haanpää-Vesenterä, A. 2015–2017. Vaahteranlehtipoika-sarja (3 kirjaa). Marketiimi.
- Avustajakoiran puuhatehtävät (puuhakirja). Invalidiliitto. Tilattavissa: <https://www.invalidiliitto.fi/puuhakirja>

Vuorovaikutus ja erilaisten kommunikointitapojen hyödyntäminen

Vuorovaikutus on yhtenä tärkeänä tekijänä perusturvallisuuden tunteen luomiselle. Se on yksi merkittävä tekijä itsetunnon kehittymiselle lapsella. Tunne siitä, että tulee ymmärretyksi ja kuulluksi on tärkeää. Kasvattajan tulee olla aidosti läsnä vuorovaikutustilanteissa. Vuorovaikutukseen liittyvät niin sanallinen kuin sanatonkin viestintä. Sanattomaan viestintään kuuluvat muun muassa:

- eleet
- ilmeet
- katse
- kosketus.

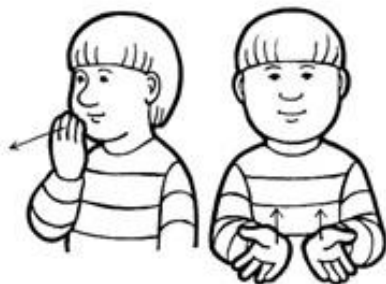
Sanaton viestintä on yhtä tärkeää, ellei tärkeämpää kuin sanallinen viestintä. On hyvä huomioida esimerkiksi millaisella äänensävyllä aikuinen puhuu lapselle ja millainen kehonkieli tällöin on. Vastaako se sanomaa? Jos lapsi tulee vaikkapa näyttämään piirtämänsä kuvaa aikuiselle, ja aikuinen vastaa, "onpa hieno", vain vilkaisemalla piirustusta ja kääntämällä samalla päänsä pois, viestiäkö se lapselle, että aikuinen oli oikeasti sitä mieltä?

Joskus lapsi tarvitsee kommunikoimiseen puhetta korvaavia keinoja. Tätä puhetta tukevaa, täydentävää tai korvaavaa viestintää kutsutaan lyhenteellä AAC, ja siinä käytetään tukiviittomia, kuvia tai blisskieltä. Apuvälineitä tarvitaan kuvia ja bliss-symboleita käytettäessä.

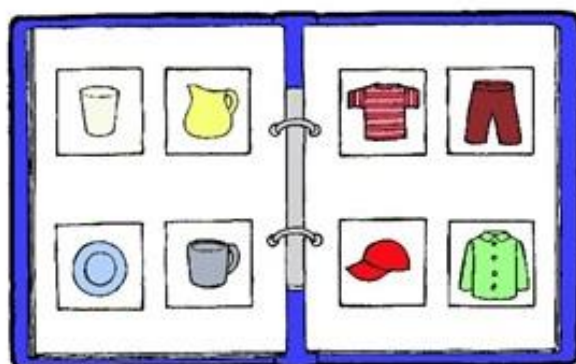
Näitä apuvälineitä ovat:

- kommunikaatiokansio
- kommunikointitaulu
- puhelaite
- kommunikointiohjelma.

Kuvakommunikointia ja tukiviittomia voi käyttää lapsiryhmässä kaikkien lasten kanssa, esimerkiksi aamupiirissä tai päiväjärjestystä käytäessä läpi. Tämä edesauttaa myös muiden lasten mahdollisuuksia olla paremmassa vuorovaikutuksessa kommunikoinnin apuvälineitä tarvitsevan lapsen kanssa.

Kuva: Tukiviittomilla viitottuna "hyvää huomenta". Lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vänninen

Kuva: Kommunikointikansio. Lähde: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vänninen

Papunetin kuvapankissa on paljon erilaisia kuvia, joilla voit esimerkiksi tehdä päiväjärjestyksen kuvien avulla, opettaa tukiviittomia lapsille, nimetä asioita ja esineitä päiväkodissa jne. Linkki kuvapankkiin: <https://kuvapankki.papunet.net/>

Täältä löydät oppaita, joista löydät enemmän tietoa vuorovaikutuksesta ja kommunikoinnista (mm. tukiviittomista, kuvien käyttämisestä, kommunikoinnin apuvälineistä jne.) <https://papunet.net/tietoa/oppaat>

[THL:n](#) sivuilta löytyy työkalupakki vammaisen lapsen näkemysten selvittämiseen. Lisää tietoa aiheesta – otsikon alta löytyy linkki. Listaan tähän menetelmiä, joista ei ole tässä oppaassa vielä kerrottu.

Korttien avulla työskentely

- On olemassa erilaisia maksuttomia ja maksullisia tunne- ja vahvuuskortteja.
- Ne auttavat lasta sanoittamaan tunteitaan ja vahvuuksiaan.

Palautetaulut

- Palautetaulun avulla voi lapselta kysyä palautetta ilman sanoja.
- Taulussa voi esimerkiksi olla toisessa päässä iloiset kasvat ja vihaiset kasvat toisessa päässä. Keskellä on neutraali.
- Oppaan lopussa on linkki ilmaiseksi ladattaviin palautetauluihin.

Strukturia lisäävät välineet

- Erilaiset kellot
  - Ne auttavat keskittymään ja hahmottamaan, kuinka paljon on vielä aikaa jäljellä.
  - esimerkiksi [Time Timer](#), munakello, virtuaaliset ajastin kellot
- Toiminnan kulku kirjallisena
  - kuvien avulla kuvattuna esimerkiksi päiväjärjestys

Kasvattajalla on iso rooli lasten sosiaalisissa tilanteissa ja leikissä. Lapsen käyttäytymisen säätely alkaa kehittyä noin 3-5 -vuoden iässä. Leikin aikana lapsi tulee kohdatuksi hänelle merkityksellisellä tavalla. Lapset vasta harjoittelevat sosiaalisia toimia muiden kanssa, ja tällöin aikuisen on hyvä olla apuna. Kehitysvammaisten lasten kohdalla toisten lasten ymmärtäminen ja toisille kommunikointi voivat tuottaa vaikeuksia, ja aikuisen on syytä olla sanoittamassa tilanteita kaikille osapuolille.

Tässä muutamia asioita, jotka on hyvä huomioida sosiaalisiin tilanteisiin liittyen:

- Keksi aktiviteetteja, jotka ovat kaikille mahdollisia ja joita voi tehdä yhdessä.
- Muista ohjeistaa lyhyesti ja selkeästi.
  - Käytä apuna kuvia ja/tai tukiviittomia, tarvittaessa muita kommunikation apuvälineitä.
- Osallistu ja ohjaa sosiaalisia tilanteita.
  - Osallistuessasi havainnointi onnistuu siinä sivussa.
- Mene lapsen kanssa yhdessä kysymään, pääseekö hän leikkiin mukaan.
  - Jää itekin leikkiin mukaan joko aktiivisena leikkijänä tai seuraa vierestä, mutta ole lähellä.
- Harjoitelkaa sosiaalisia tilanteita.
  - Kuinka haen kaveria leikkiin.
  - Kuinka lähellä voin olla toista.
  - Miten toimin, jos joku kiusaa.
  - Mitä asioita toisille voi sanoa ja mitä ei.
- Laajentakaa lapsen tunnesanavarastoa.
  - Nimetkää tunteita.
  - Harjoitelkaa tunnistamaan muiden kasvoilta ilmeitä.
  - Opetelkaa sanoittamaan, miltä itsestä nyt tuntuu ja kertomaan siitä.
- Aikuinen on apuna sanoittamassa lapsen ajatuksia, tunteita ja aikeita muille lapsille. Samalla muut oppivat ymmärtämään lasta, jolle vuorovaikutustilanteet ovat haastavia eri syistä.

Osallisuus, omatoimisuus ja onnistuminen

Osallisuus tarkoittaa jossakin yhteisössä toimimista ja pitää sisällään jäsenten arvostamisen, tasavertaisuuden, luottamuksen ja mahdollisuuden vaikuttaa kyseisessä yhteisössä. Lapsen itsetunnon kannalta on tärkeää, että hän kokee olevansa osallisena ja voi vaikuttaa toimintaan esimerkiksi kertomalla, millaista toimintaa haluaisi päiväkotiin, ja näitä toiveita tulisi toteuttaa. Kun toiminta on lapselle mielekästä ja tasavertaista muihin nähden, lapsi myös oppii paremmin, mikä taas vahvistaa itsetuntoa.

Lapsen osallisuutta päiväkodissa voi lisätä esimerkiksi:

- Lapsen aito kohtaaminen ja siten, että lapsi tulee aidosti kuulluksi ja nähdyksi.
- Mielipiteiden ja kiinnostuksen kohteiden selvitys ja niiden vaikutus toiminnan suunnitteluun.
  - o Kiinnostuksen kohteita ja mielipiteitä voi selvittää esimerkiksi kyselimällä, keskustelemalla, havainnoimalla ja käyttämällä toiveiden puuta, johon lapset ja heidän vanhempansa voivat esittää toiveita. Jos kehitysvammaisilla lapsilla on puheen tuottamisessa hankaluuksia, asioiden selvittämisessä voi käyttää vaikkapa kuvia.
- Lapsen osallistumisen mahdollistaminen toimintaan hänen kykyjensä mukaan ja avustamalla tarvittaessa.
- Tilojen huomioiminen - esimerkiksi jos lapsi käyttää liikkumiseen apuvälineitä.

Omatoimisuuden tukeminen on tärkeää lapsen kuin lapsen kohdalla. Se lisää tunnetta itsenäisesti selviytymiseen ja tuottaa onnistumisen tunteita. Kehitysvammaisen lapsen on tärkeää antaa tehdä asioita itse aikuisen ohjauksen ja tukemisen avulla, mikäli hän niitä tarvitsee. Tällöin hän saa tuntuman toimintansa seurauksista ja kehonsa liikkeistä. Auta alkuun, jos aloittaminen on lapselle haastavaa.

Toimissa kehitysvammaisen lapsen kanssa, muista nämä:

- Ole selvillä lapsen toimintakyvystä ja kehityksen tasosta. Se helpottaa tavoitteiden asettamisessa sekä menetelmien valitsemisessa.
- Muista olla aidosti läsnä tilanteessa. Huomioi hänen ilmaisunsa, ja vastaa niihin käyttäen hänen ilmaisukeinojaan.
- Anna aikaa ja ole kärsivällinen. Usein kehitysvammaisen lapsen kanssa toimintaan ja kommunikointiin menee enemmän aikaa. Ole kärsivällinen, sillä lapsen reagoiminen voi joskus kestää.
- Ole selkeä ja jäsennä toimintaa. Ennakointi ja suunnittelu helpottavat toiminnan toteuttamista.
- Auta alkuun, mutta älä tee puolesta.
- Anna tehdä itse ja tue vain tarvittava määrä.
- Rauhallisuus, loogisuus ja kannustaminen ovat tärkeää huomioida.

Onnistumisen kokemuksia on hyvä luoda lapsille. Niitä tulee arjessa itsessäänkin vastaan. Tällainen kokemus voi olla esimerkiksi leikin sujuminen, kun lapsi on selvittänyt jonkun haasteen tai vaikkapa syönyt lautasen tyhjäksi. Lapselle voi luoda onnistumisen kokemuksia esimerkiksi:

- Pukeutumisessa (helppo asettaa pienistä tavoitteista haasteellisempiin)
- Aikuisen apuna toimimisessa (pöytien pyyhkiminen, ruokakärjien vieminen, askarteluvälineiden jakaminen jne.)
- Askarrella, liikuntatuokioissa, musiikkihetkissä jne.

Muista tukea lasta tarvittaessa. Ohjaa ja avusta, älä kuitenkaan liikaa!

Lasta havainnoimalla ja vanhempien kanssa keskustelemalla voidaan selvittää, mitä lapsi jo osaa ja vasta harjoittelee. Tämä auttaa toiminnan suunnittelussa, jolloin jokaiselle lapselle voidaan mahdollistaa onnistumisen kokemuksia ja sopivia haasteita.

Lapselle asetettujen tavoitteiden tulee olla realistisia ja lapsen kehitystasolle sopivia, jotta ne voidaan saavuttaa. Tällöin on huomioitava lapsen erityispiirteet ja niiden vaikutus lapsen toimintaan. Kun tavoitteet ovat riittävän haastavia, mutta saavutettavissa, lapsi kokee onnistumisen tunteen, ja hänen itsetuntonsa sekä minäkuvansa vahvistuvat.

Lapsen huomiointi ja kannustaminen sekä yksilöllisyyden tunnistaminen

Lapsi tarvitsee huomiota aikuisilta siitä, että hän tulee kohdatuksi. Huomiointiin kuuluvat mm. seuraavat asiat:

- Keskittynyt kuunteleminen: kun lapsi kommunikoi kanssasi, keskity siihen, äläkä tee samalla muuta.
- Aito kohtaaminen: katso lasta ja keskity häneen.
- Kiinnostus lapsen asioista: kysy esimerkiksi kuulumisia ja mielipiteitä.
- Läheisyys: lapsen tarvitessa läheisyyttä anna sitä hänelle lapsen ehdoilla.
- Kahdenkeskeiset hetket lapsen ja aikuisen välillä: keskisty vain kyseiseen lapseen keskustelemalla häntä kiinnostavista asioista ja leikkimällä hänelle mieluisia leikkejä.

Kannustaminen itsetunnon vahvistamisen keinona on tärkeää. Kannustaminen ja kehuminen tulee kuitenkin olla aitoa ja perusteltua. Jos lapsi turhautuu jonkin vaikealta tuntuvan toiminnan edessä, hän tarvitsee aikuiselta kannustusta ja tukea. Myös yrittämisestä on hyvä kehua. Lapselle annettavan palautteen ja kehujen ei saisi liittyä pelkästään hänen suorituksiinsa, vaan lapsen tulee saada palautetta omana itsenään. Lapsi on hyvä juuri sellaisena kuin on.

Esimerkkejä, mistä tai miten kehua lasta:

- Sanaton kehu: hymy, peukun näyttäminen, ihaileva ja ilahtunut ilme. Näitä kannattaa jaella paljon, ne ovat helppoja ja nopeita ja samalla tehokkaita.
- Kiitä: se on myös kehu. "Kiitos että autoit.", "Kiitos, kun autoit kaveria."
- Luontevahvuuksista: "Olitpa rohkea, kun uskalsit kiivetä noin korkealle kiipeilytelineessä!", "Ihanaa, kun autoit kaveria lelujen siivoamisessa, olitpa ystävällinen!"
- Läsnäolokehu ja empatiakehu: "Sinun kanssasi on kiva leikkiä.", "Sinä näyttät nauttivan tanssimisesta."
- Juorukehu: kehua ei sanota suoraan lapselle, mutta kuitenkin niin, että hän kuulee sen. "Kylläpä Emmi osasi tänään keskittyä hyvin askartelutehtäviin!"

Lisää tietoa aiheesta

Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta

<https://verneri.net/yleis/>

Kehitysvammaliitto

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/>

Tunnetaitoja lapselle; 20 tapaa kehua lasta

<https://www.tunnetaitojalapselle.fi/20tapaakehualasta.html>

THL, vammaispalvelujen käsikirja, työkalupakki vammaisen lapsen näkemysten selvittämiseen

<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/tyovalineet-ja-menetelmat/tyokalupakki-vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittamiseen>

Mannerheimin lastensuojeluliitto

<https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-itsetunnon-tukeminen/>

Positiivinen kasvatus

<https://positiivinenkasvatus.fi/>

Leikkipankki; löytyy itsetunto vahvistavia leikkejä

<https://leikkipankki.xn--leikkipiv-12ac.fi/haku>

Lähteet

Aho, S. & Heino, S. 2000. Itsetunnon vahventaminen päiväkodissa. Turku: Turun yliopiston opettajankoulutus.

Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. WSOY.

Kehitysvammaliitto. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/>

Neuvokas perhe. Suomen sydänliitto ry. <https://neuvokasperhe.fi/lapsen-itsetunnon-tukeminen>

Papunet. <https://papunet.net>

THL. 2019. Vammaispalvelujen käsikirja. Työkalupakki vammaisen lapsen näkemysten selvittämiseen. [THL, vammaispalvelujen käsikirja, työkalupakki vammaisen lapsen näkemysten selvittämiseen](https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/tyovalineet-ja-menetelmat/tyokalupakki-vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittamiseen)

<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/tyovalineet-ja-menetelmat/tyokalupakki-vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittamiseen>

Tunnetaitoja lapselle. <https://www.tunnetaitoialapselle.fi/20tapaakehualasta.html>

Vehkalahti, R. 2007. Kehu lapsi päivässä: vinkkejä ja toimintatapoja lapsen itsetunnon tukemiseen. Helsinki: Lasten keskus.

Vernerit. <https://verneri.net/yleis/>

Valokuvat: Tuuli Hakala